

Araştırma Makalesi • Research Article

Fahrüddeve Muhammed b. Cehîr'in Ailesi

Fahr al Dawlah Mohammed b. Cahir's Family

Arafat Yaz*

Öz: Fahrüddeve Muhammed b. Cehîr, Ukaylî, Mirdâsî, Mervânî, Abbâsî ve Selçuklu Devletleri için hizmette bulunan ve Selçukluların İslam dünyasında kendilerini kabul ettirdikleri döneme damgasını vuran şahsiyetlerden biridir. Oğulları Amîdüddeve, Zaîmmürüesâ ve Kâfî, Abbâsî ve Selçuklular için divan üyeliği, valilik ve vezirlik gibi en üst devlet kademelerinde hizmette bulunmuşlardır. Cehîr ailesi kötü dönemler geçirmiş olmalarına rağmen İslâm dünyasında önemli hadiselerin gerçekleştiği yüzyıldan fazla bir dönemde siyaset yapmışlardır. Fahrüddeve'nin yaşadığı Alparslan ve Melikşah zamanında Cehîr ailesi güçlerinin zirevesine ulaşmışlardır. 1090 yılında Fahrüddeve'nin Diyâr-ı Rebia ve oğlu Amîdüddeve'nin Diyâr-ı Bekr valiliğini yürütmesi, Cehîr ailesinin ulaştığı güç ve elde ettiği imkânları göstermektedir. Fahrüddeve ve çocukları ekseriya Abbâsî halifeliğinin vezirliğini yapmış olmalarına rağmen sırtlarını Selçuklulara dayamışlardır. Amîdüddeve'nin Nizâmülmülk'ün damadı olması onlara büyük bir avantaj sağlamıştır. Fahrüddeve ve Amîdüddeve'den sonra da bu aile Abbâsîlere bir süre hizmet etmeye devam etmiştir. Bu çalışmamızda XI. ve XII. asırda Abbâsî ve Selçukluların siyasi konularda etkili olan Fahrüddeve b. Cehîr'in ailesinin faaliyetleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cehîr, Amîdüddeve, Zaîmmürüesâ, Abbasîler, Selçuklular

Abstract: Fakhr al Dawlah Mohammed b. Cahir is one of the personalities who served for the Ukaylid, Mirdasid, Marwanid, Abbasid and Seljuk States and left his mark on the period in which the Seljuks established themselves in the Islamic world. His sons Amid al Dawlah, Zaim al Ruasa and Kafi served at the highest levels of state such as council membership, governorship and vizierate for Abbasids and Seljuks. Although the Cahir family went through bad times, they were involved in politics for more than a century when important events took place in the Islamic world. During the time of Alparslan and Malik Shah, when Fakhr al Dawlah lived, the Cahir family reached the peak of their power. The fact that Fakhr al Dawlah was the governor of Diyar Rabia and his son Amid al Dawlah was the governor of Diyar Bakr in 1090 shows the power and opportunities that the Cahir family has achieved. Although Fakhr al Dawlah and his children were the vizier of the Abbasid caliphate, they relied on the Seljuks. The fact that Amid al Dawlah was Nizam al Mulk's son-in-law gave them a great advantage. After Fakhr al Dawlah and Amid al Dawlah, this family continued to serve the Abbasids for a while. In this study, the activities of the family of Fakhr al Dawlah b Cehir, who were influential in the politics of Abbasids and Seljuks in the 11th and 12th centuries, were investigated.

Keywords: Cahir, Amid al Dawlah, Zaim al Ruasa, Abbasids, Seljuks

* Dr. Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID: 0000-0001-9780-3878, arafatyaz@gmail.com

Cite as/ Atıf: Yaz, A. (2022). Fahrüddeve Muhammed b. Cehîr'in ailesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 175-195. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.975383>

Received/Geliş: 28 July/Temmuz 2021

Accepted/Kabul: 23 December/Aralık 2021

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2022

Giriş

Cehir ailesini tarih sahnesine çıkaran kişi Fahrüddeve Muhammed b. Muhammed b. Cehîr'dir. Fahrüddeve'nin yaşadığı dönemde İslâm dünyasında çok önemli hadiseler cereyan etmiştir. 1040 yılında Selçuklular Dandanakan Savaşı'nı kazanıp güçlendikten sonra Azerbaycan, İran, Irak ve Anadolu'da etkili olmaya başlamışlardır. X. asrın ortalarından itibaren İslâm dünyasının siyasi erki olan Büveyhîler Selçuklulara karşı direnememiş ve yerini onlara bırakmışlardır. Bu döneme kadar Büveyhîlere tabi olan emirlikler Selçukluların vassalı olmuşlardır. Selçukluların İslam dünyasına hâkim olmalarının ardından özellikle 639'dan sonraki fetihlerden sonra sabit kalan Bizans-İslâm sınırları Selçukluların fetih politikalarıyla Bizans aleyhine değişmiştir. Selçukluların Bizans topraklarına gerçekleştirdikleri yoğun akınların akabinde 1071'de yapılan Malazgirt Savaşı, büyük ölçüde Bizans'ın Anadolu'yu kaybetmesiyle neticelenmiştir. 1040 ile 1071 yılları arasında İslâm dünyasında meydana gelen büyük ve sürekli olaylar, Selçukluları hâkimiyetlerini pekiştirmeleriyle azalmıştır. Selçuklular, uzun süre varlıklarına göz yumdukları emirlikleri Melikşah döneminden itibaren yıkmışlardır. Bu yeni politika sonucunda Mervânîler, Ukaylîler ve Mirdasîler gibi emirlikler ortadan kaldırılmış ve yerlerine Selçuklu valileri atanmıştır. (Urfalı Mateos 2000: 141-43)

1055 yılına kadar Büveyhîlerin gölgesinde kalan Abbâsî halifeleri bu tarihten sonra Selçuklularla yol almışlardır. Bu süreçten sonra da eskiden olduğu gibi Abbâsîler, İslam dünyasının dini liderliğini yapmaya devam etmişlerdir. Ancak Abbâsî halifeleri, siyasi otorite bakımından Selçuklu sultanlarını aşacak güçte olamamış, onların istediklerini yapmak durumunda kalmışlardır. Abbâsî Devleti, görünürde geniş bir coğrafyaya hâkim olsa da onun etki alanı neredeyse Bağdat'la sınırlı kalmış, yakın-uzak toprakları emirliklerin kontrolünde kalmıştır. Çıkarları gereği emirler, bazen Abbâsîlere destek vermiş bazen de onlara karşı saf tutmuşlardır. Her ne kadar Abbâsî halifeleri bu yönden zayıf olsalar da tanınma mercii olmaya, adları hutbelerde zikredilmeye ve sikkelere kazınmaya devam edilmiştir. (Yaz 2019:84-94)

Çalışmamızda Abbâsî ve Selçuklular başta olmak üzere yaklaşık yüz yıl boyunca İslâm dünyasının merkezinde vezirlik ve valilik gibi önemli roller üstlenen Fahrüddeve b. Cehîr'in ailesi üzerinde durulmuştur. Daha önceden akademik çalışmalara konu olması nedeniyle mümkün olduğu kadar Fahrüddeve hakkında az bilgi verilmeye çalışılmıştır. Oğulları, kızları ve torunları hakkında kaynaklara yansıyan bilgiler toparlanıp tasnif edilmiş ve ailenin XI. yüzyılın ortalarından XII. yüzyılın sonuna kadar süren faaliyetleri incelenmiştir.

1. Amîdüddevle Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr (435/1043-493/1100)

Abbâsî ve Selçuklu siyasi tarihinde önemli rol oynayan bu vezirler ailesinin ismindeki (جهير) kelimesi, Arapça Cehîr veya Cüheyir şeklinde okunmaya müsaittir. İslam tarihçilerinden Sem'anî, İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, İbn Hallikan ve İbnü'l-Esîr bu kelimenin Cehîr olarak okunduğunu yazmışlardır. (es-Safedî 2000: 1/209-210; es-Sem'anî 1988: 2/135; İbn Hallikan 1978: 5/131-134; İbnü'l-Esîr 1980: 318; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/357, 1986: 5/406) Fakat buna rağmen bazı araştırmacılar bu ismi Cüheyir olarak kaydetmişlerdir. (İbnü'l-Esîr t.y.: 10/60) Künyesi Ebu Mansur'dur. (el-Hillî t.y.: 427; ez-Zehebî 1994: 34/166-169; İbn Kesîr 1988: 12/181; İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/206; Özaydın 1992: 448) Ayrıca Sıbt ile Süyûtî, ondan bahsederken onu "Şerefüddîn" olarak anmaktadırlar. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510; es-Süyûtî 1967: 2/198) Tarihçilerden Hemedânî, ismini Amîdüddevle Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr es-Sa'lebî el-Mavsılî el-Vezîr olarak kaydetmiştir. (el-Hemedânî 2008: 20-272; İbnü'l-Fuvatî 1962: 312)

1.1. Ailesi, Nesebi, Çocukluğu ve Eğitimi

Musullu olduğu ve Musul'da defnedildiği söylenen Amîdüddevle'nin babası Fahrüddeve Muhammed b. Muhammed b. Cehir, hem Mervânîlere hem de Abbasîlere vezirlik yapmıştır. Fahrüddeve, Mervânîlerin Selçukluların eliyle ortadan kaldırılmasına neden olan kişidir. Mervânîler, tarih sahnesinden silindikten sonra Selçukluların imtiyazlı valisi olmuş ve Diyâr-ı Bekr'i yönetmiştir.

(el-Hemedânî 2008: 270-72; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510) Amîdüddeve'nin çocukluk ve gençlik yıllarından bahseden yegâne tarihçi Zehebî'dir. Zehebî, Amidüddeve'nin 435 yılının ilk aylarında dünyaya geldiğini söylerken İbnü'l-Esîr bunu daha da netleştirerek Muharrem 435'te (Ağustos-Eylül 1043) doğduğunu söylemektedir. Tarihçiler, 20 yaşında babasıyla Bağdat'a gittiğini yazmışlardır. 454 (1062) yılında babasının Bağdat'a gittiği kayıtları göz önüne alındığında, doğum tarihinin takriben doğru olduğu anlaşılmaktadır. Yaşı ilerlediğinde Ebu Nasr en-Nersî, Asım b. Hasan, Ebu İshak eş-Şirâzî ve Ebü'l-Kasım el-Büsrî'den hadis dersi almıştır. İsmail b. Semerkandî, Kâk olarak bilinen Ebu Bekir Muhammed b. Ömer el-Buhârî, Kadiülkudat Ebü'l-Kasım Ali b. Hüseyin ez-Zeynebî ve diğerleri ondan hadis dersi almıştır. Zehebî'nin, onun yazdığı şiirden örnek vermesi, şair olduğunu göstermektedir. Sıbt, onun fıkıh ve çeşitli ilimler okuduğunu söylemiştir. (es-Safedî 2000: 25/388-389; ez-Zehebî 1994: 34/166-169, 2003; el-Hemedânî 2008: 270-72; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/247; İbnü'l-Fuvatî 1962: 312; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510)

Amîdüddeve'nin çocukluğu ve gençliğinin nerede geçtiğini, babasının siretinden anlayabilmekteyiz. Babası, Ukaylilerin emrindeyken Ukaylî emiri Kureyş b. Bedrân'dan kaçıp Haleb'e gitmiş Divan Nazırlığı görevini yürütmüş ve burada Simâl b. Salih'e vezirlik yapmıştır. (el-Ömerî 2010: 26/275; es-Safedî 2000: 1/112; İbn Haldûn 2000: 3/345; 5/247; İbn Hallikan 1978: 5/127; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/355) Babası, zor duruma düşünce Amîd kadısı İbnü'l-Bağl ile irtibata geçip Mervânî ülkesine sade bir vatandaş olarak yerleşmek istemiştir. Mervânî emiri Nasrüddevle, ilk olarak bu isteğine sıcak bakmamış fakat sonradan onu çağırıp vezir olarak görevlendirmiştir. (İbnü'l-Ezrak 1990: 147; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 18/429) İbnü'l-Ezrak, babasının Mervânîlerin hizmetine girme tarihini, 430 yılı olarak vermişse de İbnü'l-Adîm ve Zehebî'nin verdikleri 446/1054-1055 senesinin daha doğru olduğu söylenebilir. (ez-Zehebî 1994: 10/527; İbnü'l-Adîm 1996: 152) Bu verilere göre 435 yılında doğan Amîdüddeve'nin çocukluğu, Musul, Haleb ve Meyyâfârikîn'de geçmiştir. Amîdüddeve'nin eğitim yılları, Meyyâfârikîn'de geçmiştir. Fahrüddevle, Mervânî hükümdarı Nasrüddevle'nin 453 yılında vefatından sonra oğlu Nizâmüddîn'e de vezirlik yapmıştır. Fahrüddevle, 454/1062 yılına kadar Mervânîlere vezirlik yapmıştır. (Ahmed b. Mahmud 1977: 1/129; en-Nüveyrî 1423: 23/134; ez-Zehebî 2003: 10/527; İbn Hallikan 1978: 5/128; İbn Tiktaka 1997: 293-94; İbnü'l-Esîr 1987: 8/223-224; İbnü'l-Ümrânî 2001: 311; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/127, 140) Bazı tarihçiler Fahrüddevle'nin 455 yılında Mervânî ülkesinden ayrıldığını söylemişlerse de bu kayıt diğer bilgilerin yanında zayıf kalmaktadır. (İbn Şeddâd 1991: 3/1:370; İbnü'l-Ezrak 1990: 169-70) Amîdüddeve, yirmili yaşlarda iken babası ile birlikte Bağdat'a gitmiştir. Böylece Amidüddeve, İslam dünyasının halifesi olan Abbâsî vezirinin oğlu olarak fırsatlar dünyasının kapılarını açma imkânını bulmuştur.

1.2. Siyaset Hayatı

456/1064 yılında Bağdat'ta babası Fahrüddevle ile beraber Selçuklu sultanının gönderdiği Reisü'l-Irakeyn'in karşılanması esnasında Amîdüddeve'nin ismine ilk olarak rastlanılmaktadır. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/192, t.y.: 10/48) Fahrüddevle'nin bulunduğu mevki sayesinde 460 yılında oğlu Zaîmürrüesâ lakaplı Ebü'l-Kasım, Divânü'z-Zimâm'da görevlendirilmiştir. (el-İsfahânî 1900: 32-33) Fakat 460 yılında (1067) Fahrüddevle'nin azil mektubu kendisine verilmiş ve bunun üzerine Felluce'ye gitmiştir. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/214; İbnü'l-Fuvatî 1416: 3/561; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/200) 12 Safer 461/11 Aralık 1068 tarihinde Nurüddevle b. Mezyed'in ısrarı ile tekrar Abbasi halifesi tarafından çağırılmış, iki oğlu ile törenle karşılan Fahrüddevle, Kadiülkudât Ebu Abdullah ed-Damganî'nin yerine vezir olarak atanmıştır. (El-İsfahânî 1900: 34; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/67; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/208)

Fahrüddevle'nin Abbasi halifesi el-Kaim'e ikinci kere vezir olmasından sonra Cehîr ailesi ve Amîdüddeve'nin kaderini değiştirecek bir gelişme oldu. 462 (1070) yılında¹ Rey şehrine giden Amîdüddeve, ikramla karşılanmış Nizâmülmülk'ün kızı ile evlenmiştir. Bağdat'a dönen Amîdüddeve yaptığı bu evlilik sayesinde çok avantajlı bir konuma yükselmişti. Halife, ona hilat giydirip ikta vermişti. (el-İsfahânî 1900: 35; Es-Safedî 2000: 14/120; İbn Hallikan 1978: 5/131-134; İbn Kesîr 1988: 12/122; İbnü'l-Esîr 1987: 8/218, t.y.: 10/69) İbn Tiktaka, Nizâmülmülk'ün onu çok sevdiğini ve onu kızı ile

¹ Olayların akışına göre Ramazan ayından önce olmalıdır. Bkz. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/218)

evlendirdiğini söylemektedir. (İbn Tiktaka 1997: 296-97) Alparslan'ın ve Selçuklu Devleti'nin kudretli vezirinin damadı olması onu Selçuklu ve Abbasiler nezdinde önemli biri kılmıştır.

Henüz resmi bir makamda olmadığı anlaşılan Amîdüddevle'nin 464 yılında önemli bir görev üstlendiği görülmektedir. Amîdüddevle, iki önemli işi yerine getirecekti. Bunlardan biri Sultan Alparslan'ın Melikşah'ı veliaht tayin etme isteğinin kabulünü bildirecek ve Melikşah'a hilat giydirecekti. Bir başka iş ise Halife Kâim Biemrillah'ın veliahtı el-Muktedî'ye Alparslan'ın Seferiye Hatun'dan olan kızını isteyecekti. Amîdüddevle Nişabur'a gidip orada Alparslan'ın kızını istemiştir. Nişabur dışında kıyılan nikâhta Amîdüddevle halifeye vekil olurken Nizâmülmülk ise Alparslan'a vekillik yapmıştır. Nikâh akdinde mücevherler saçılarak unutulmaz bir gün olarak hafızalara kazınmıştır. Amîdüddevle, daha sonra ikinci görevini yerine getirmek için Fars diyarına giderek İsfahan'da ona halifenin gönderdiği hilatleri giydirmiş, 18 Zilhicce 464'te (5 Eylül 1072) Bağdat'a geri dönmüştür. (el-İsfahânî 1900: 48; en-Nüveyrî 2004: 26/317; İbn Kesîr 1988: 12/128; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/140; İbnü'l-Esîr 1987: 8/228, t.y.: 10/75-76; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/251; Turan 1969: 144) Bu görevleri başarı ile yerine getiren Amîdüddevle, Abbasî ve Selçuklu otoriteleri nezdinde kendini kabul ettirmiştir.

465 (1072) yılında İslam dünyasının siyasi iktidarı olan Selçuklu hükümdarı Alparslan bir suikast sonucu öldürülmüş, vefat haberi Bağdat'a ulaşınca Fahrüddevle onun için taziye kurmuştur. (İbnü'l-Esîr t.y.: 10/79) Bir yıl sonra yani 466'da Amîdüddevle'nin Rey'e gittiği ve Melikşah'ın himayesi ile geri döndüğü söylenmektedir. (el-İsfahânî, 1900: s. 48) Oğuzların karıştığı bir arazi anlaşmazlığı nedeniyle Vezir İbn Cehîr'in düşmanları onunla Nizamülmülk'ün arasını açmaya çalışmış fakat Amîdüddevle'nin kayınpederi Nizamülmülk ile görüşmesi neticesinde sorun çözülmüştür. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/275) 13 Şaban 467 (3 Nisan 1075) yılında Abbasî halifesi el-Kâim Billah vefat ettikten sonra yerine torunu el-Muktedî geçtiğinde Vezir Fahrüddevle, Sahn-ı Seman'da üç gün taziyeleri kabul etmiştir. Biat töreninde Amîdüddevle de yanında olmuştur. El-Kâim'in vasiyeti üzerine Fahrüddevle vezirliğe devam etmiştir. 17 Ramazan'da Sultan Melikşah'tan yeni halife için biat alınması işi ile Amîdüddevle görevlendirilmiştir. Sultana götürülen hediyeler hakkında 800 elbise, 15 dinar veya tavsif edilmeyecek kadar çok kıymetli eşya bulunduğu nakledilmektedir. El-İsfahânî, Amîdüddevle'nin ahdi aldıktan sonra 468 yılında Bağdat'a ulaştığını söylemektedir. (el-İsfahânî 1900: 49; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/163,165,166,168; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/95-96, 1987: 8/253; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/296,300; ez-Zehbî 1994: 31/27-29; İbn Haldûn 2000: 3/584; 5/6)

İbnü'l-Cevzî'nin kaydettiğine göre Şevvâl 468'de (Mayıs- Haziran 1076) Abbâsî halifesi, vezirlik makamına getirdiği Ebu Mansûr'a hil'at giydirmiştir. Halife Amîdüddevle'yi babasıyla beraber çağırıp gönüllerini almış ve işleri Amîdüddevle'ye tevdi etmiştir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 16/171) Bu muğlak bilgilerden yola çıkıp kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Hil'atten kastın hediyeler, işlerden kastın ise vezirlik dışında bazı şeyler olduğu kanaatindeyiz. Süyûtî ise 469 yılında Hanbeliler nedeniyle Fahrüddevle'nin görevinden alındığını aktarmaktadır. (es-Süyûtî 2013: 651) Bu bilginin kaynağı İbnü'l-Cevzî ve torunu Sıbt'in aktardıkları olmalıdır. Çünkü Sıbt de 468 yılında Sadüddevle Gevherayîn'in Nizamülmülk'ün emri ile İbn Cehîr'i azletmek için Bağdat'a geldiğini, yanındaki kapalı mektubun Fahrüddevle'nin azli şeklinde anlaşıldığını fakat mektup açılınca bir azil emri olmadığını söylemektedir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/308) El-İsfahânî de bu yıl Ebu Nasr b. Üstad Ebü'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin Bağdat'a geldiğini, Nizamiye Medresesi ve sufi ribatlarında Eş'ari düsturuna göre tebliğde bulunduğunu ve Nizâmülmülk'ün cereyan eden Hanbelî isyanından Cehîr ailesini sorumlu tuttuğunu söylemektedir. (el-İsfahânî 1900: 50) Diğer tarihçilerin bu konuda suskun kalması, bizi bu bilgilerin sıhhatinden şüphe içinde bırakmaktadır.

470 yılının (1078) Şevval veya Şaban ayında Amîdüddevle ile evli olan Nizâmülmülk'ün kızı ve doğurduğu çocuğu ölmüştür. Nizâmülmülk'ün kızı olması nedeniyle, kimseye izin verilmediği halde çocuğu ile beraber Darü'l-Hilafe'de defnedilmelerine müsaade edilmiş, Amîdüddevle ve babası Fahrüddevle üç gün taziye kurmuşlardır. (el-İsfahânî 1900: 50; es-Safedî 2000: 14/120; İbn Hallikan 1978: 5/131-134; İbn Tağrıberdî 1935: 5/106; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/197; İbnü'l-Esîr 1987: 8/266, t.y.: 10/105; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/334)

471-472 yılları arasında Cehîr ailesi ciddi bir tehlike atlatmıştır. Ebu Nasr b. el-Kuşeyrî, Bağdat'a gelmiş ve Eş'arî mezhebinin üstünlüğünden bahsederek diğer mezheplerin aleyhinde konuşunca olaylar çıkmıştır. Nizâmülmülk'ün adamları bu olaylardan ötürü Fahrüddeve ve hizmetçilerini suçlamış, Şafîî fakih Ebü'l-Hasan Muhammed b. Ali b. Ebü's-Sakr el-Vasîfî, Nizâmülmülk'e Bağdat'ta nizam kalmadığını anlatan bir şiir yollamıştır. Bu duruma çok kızan Nizâmülmülk, Gevherayîn'i Bağdat Şahneliği görevine atamıştır. Nizâmülmülk, Cehîr ailesi hakkındaki şikâyetlerini ihtiva eden bir mektubu halifeye yollayarak Fahrüddeve'nin vezirlikten azledilmesini istemiş, ayrıca Gevherayîn'den Cehîr ailesini tevkif etmesini ve onlara eziyet etmesini emretmiştir. Cehîr ailesi, Amidüddeve'nin Nizâmülmülk'ün yanına gönderilmesinin kendileri için tek kurtuluş yolu olduğuna kanaat etmişlerdir. Amidüddeve, yolda korkup Gevherayîn ile karşılaşmamak için yolunu değiştirmiş, sultanın karargâhına varduktan sonra Nizâmülmülk ile görüşüp onu ikna etmeyi başarmıştır. Nizâmülmülk, onunla tekrar dost olup kızından olan torununu onunla evlendirmiştir.² Amidüddeve, 20 Cumadelevvel 471'de (28 Kasım 1078) Bağdat'a varmıştır. Amidüddeve, Bağdat'a vardığında halife Fahrüddeve'yi görevine iade etmeyip onları evlerine kapatarak Ebu Şüca Muhammed b. Hüseyin'i vezir olarak tayin etmiştir. Fakat Cehîr ailesi Nizâmülmülk ile irtibata geçmiş, Nizâmülmülk'ün gönderdiği elçi ve mektup ulaşınca Safer 472'de (Ağustos 1079) Amidüddeve vezir olarak tayin edilmiştir. Es-Sübkî'nin dâhil olduğu bazı tarihçiler, 5 yıl sürdüğünü söyledikleri bu vezirlik dolayısıyla sultanın Amidüddeve'ye hilat giydirerek babasına hediyeler gönderdiğini kaydetmişlerdir.³ (el-İsfahânî 1900: 50; İbn Haldûn 2000: 4/345; 5/8; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/198; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/106-107, 1987: 8/267-268; en-Nüveyrî 1423: 23/245; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/339, 341, 370, 509-10; es-Sübkî 1413: 4/137; ez-Zehebî 2006: 14/187, 1985: 2/368, 1994: 32/6; İbn Haldûn 2000: 3/585; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/406)

472 yılında Fahrüddeve'nin annesi vefat etmiş ve Rüsafa Türbesi'ne defnedilmiştir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013:19:345) Amidüddeve'nin vezirliğe geçtiği 472 yılında ilk icraatlarından biri kayda geçmiştir. 468 yılında Fellûce'deki yarıklardan su akınca en-Nîl ve diğer yerlere su akmamış, insanlar şehirleri terk etmiş ve veba salgını çıkmıştır. Amidüddeve, bu yarıkları kapatarak problemi çözmeyi başarmıştır. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/257, t.y.: 10/99)

Bir yıl sonra hem el-Muktedî'nin hem Amidüddeve'yi hem de Ebu Şüca Muhammed b. Hüseyin er-Rüsrâverî'yi azlettiği zayıf da olsa kayıtlarda mevcuttur. Kesin olmamakla birlikte bu tarihte Amidüddeve kısa bir süreliğine vezirlikten azledilip yerine dönmüş olabilir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/353) (İbn Tağrıberdî 1935: 5/111) Fakat İbnü'l-Esîr bunu 474 yılı olayları içerisinde zikretmektedir. İbnü'l-Esîr'in dikkat çeken satır arası cümlesi ise "İbn Cehîr'den sonra Abbâsî veziri olan Ebu Şüca" demesidir. (İbnü'l-Esîr t.y.: 10/116)

474 yılında bazı tarihçiler Fahrüddeve'nin Melikşah'ın kızını halifeye istediğini söylerler. Bu görevi yerine getiren heyet 475 yılında Bağdat'a dönmüştür. (el-İsfahânî 1900: 67; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/116) Bir başka kayıta ise halife sultana hil'at ve hediyeler göndermiştir. Sultan, halifeden Emir Uddetüddîn'i kızı Hatun Şakîrîyye ile evlendirmesini istemişti. Halife buna icabet etmiş ve Amidüddeve'yi Emir Uddetüddîn'e vekil olarak yazmıştır. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/251) Amidüddeve, 11 Zilhicce 474 yılında (12 Mayıs 1082) Celalüddeve'nin oğlu Davud için taziye kurmuştur. (İbnü'l-Cevzî 1992: 16/217) Recep 475 (Kasım-Aralık 1082) yılında Cemalülmülk b. Nizamülmülk vefat etmesi üzerine Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk'ün Bağdat'a gelişinde onu karşılamıştır. Taziyelerini Cehîr ailesi koordine etmiştir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 16/223; İbnü'l-Esîr 1987: 8/281-285, t.y.: 10/118-119)

² İbnü'l-Ümrânî, Nizâmülmülk'ün Amidüddeve'yi torunu ile evlendirdiğini, kızın Cürcân reisinin kızı olup isminin Safiye olduğunu yazmıştır. (İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/202) İbn Tiktaka ise Safiye'nin Nizâmülmülk'ün kızı olduğunu söylemiştir. (İbn Tiktaka 1997: 297) Nizâmülmülk'ün Amidüddeve ile evli olan kızı ve torunundan bahsedilmekte ve birinin Safiye diğeri de Zübeyde olarak belirtilmektedir. Bunlardan biri 470 yılında vefat etmiştir. İbnü'l-Ezrak ve Sıbt, 482 yılında Zübeyde'nin Meyyâfârikîn'de olduğunu söylediklerine göre sonradan evlendiği eşi Zübeyde olmaktadır. (İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, 1986: 5/357; İbnü'l-Ezrak, 1990, 190; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2013, 19/423; es-Safedî, 2000: 1/113)

³ İbn Hallikân, 472 Ramazan ayında Amidüddeve'nin azledildiğini söylemektedir. (İbn Hallikan 1978: 5/131-134)

Sıbt, 2 Safer 476'da (21 Haziran 1083) Amîdüddeve'nin Melikşah'tan biat almak için Rey'e gittiğini söylemektedir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/274) Dönüşünde azledilmiş ve azledildiği gün Selçuklu sultanı ile Nizâmülmülk'ten elçileri Cehîr ailesinin sultanın yanına gönderilmesini istemişlerdir.⁴ Sultanın yanına giden Fahrüddeve ondan hürmet ve ikram görmüş ve Diyâr-ı Bekr kendisine verilmiştir. Fahrüddeve, Mervânîlerden Diyâr-ı Bekr'i alacak ve olağanüstü yetkilerle buranın valiliğini yapacaktır. (el-İsfahânî 1900: 69-70,77; İbn Haldûn 2000: 4/345; 5/8; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/198,227; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/122, 1987: 8/286; en-Nüveyrî 1423: 23/247-248; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/339, 376-77; es-Sübkî 1413: 4/137; ez-Zehabî 1994: 32/16; 33: 262; İbn Haldûn 2000: 4/345; 5/8; İbn Kesîr 1988: 12/152; ez-Zehabî 2006: 14/187; İbn Tağrıberdî 1935: 5/116; İbn Ebi'l-Heycâ 1993: 137) Yerine Zahirüddîn lakabıyla Ebu Şüca Muhammed b. Hüseyin vezir olmuştur.⁵ (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/274)

Fahrüddeve, oğlu Zaimürrüesa ile Mervânî şehirlerini kuşatırken Amîdüddeve'nin onlarla beraber olmadığı görülmektedir. Zira Mervânî-Ukaylî ittifakı Amîd önünde yenildiğinde kaçan Ukaylî liderinin ülkesini almak için Amîdüddeve'nin bir ordu ile 477 yılında Musul üzerine gönderildiği görülmektedir. Çoğu tarihçi Musul'un alındığını belirtirken Sıbt, Musul'un kuşatıldığını ve halkın isteği ile sultana teslim edildiğini söylemektedir. Amîdüddeve'nin ordusunda Humartekin, Sincar'dan ona katılan Artuk Bey, Kasimüddeve Aksungur ve Türk askerler vardı. (Ebu Şame 1997: 1/94, 1997; Ebü'l-Fida t.y.: 2/195; ed-Devâdârî 1961: 6/410,441,466; en-Nüveyrî 1423: 23/247-248; el-Ezdî 1999: 437; ez-Zehabî 1994: 32/20; İbn Ebi'l-Heycâ 1993: 137; İbn Haldûn 2000: 3/587; 4/345; 5/8; İbn Hallikan 1978: 5/128; İbn Kesîr 1988: 12/168; İbn Şeddâd 1991: 3/1:383-385; İbnü'l-Esîr 1987: 8/291, t.y.: 10/126-127; İbnü'l-Verdî 1996: 1/369; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/382-383)

478 (1085) yılında önce Amîd daha sona Meyyâfârikîn ve diğer Mervânî şehirleri birer birer düşmeye başlamıştır. İbnü'l-Esîr, Amîd'in Muharrem 478'de (Nisan-Mayıs 1085) teslim olduğunu söylemektedir. Ordunun başında Fahrüddeve'nin oğlu Ebü'l-Kasım Zaimürrüsâ vardı. Amîd'in teslim olması için ağaç ve bostanlarını tahrip etmeye başlayınca Amîd halkı aç kalmamak için iki yıl direndikten sonra teslim olmayı kabul etti. 6 Cumadelahir 478'de (30 Ağustos 1085) Meyyâfârikîn de düştü ve Fahrüddeve, Meyyâfârikîn'den Diyâr-ı Bekr'i yönetirken oğlu Zaimürrüesa Mervânî hazinelerini teslim etmek üzere Bağdat'a oradan İsfahan'a gitti. Sıbt, Mervânî hazinelerinin İsfahan'a tekrar gönderildiğinden bahsederken Amîdüddeve'nin İsfahan'da olduğunu söylemektedir. Yani Amîdüddeve 476'dan 478 yılına kadar sultanın yanında kalmıştır. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/299, t.y.: 10/132; İbnü'l-Ezrak 1990: 191-95; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/394)

Amîdüddeve'nin babası Fahrüddeve'nin Diyâr-ı Bekr valiliğini kaç yıl sürdürdüğü hakkında değişik rivayetler vardır. İbnü'l-Esîr ve Sıbt İbnü'l-Cevzî, 479 yılında Fahrüddeve'nin azledildiğini söylerler. Sıbt'e göre Mervânî hazinelerini zimmetine geçirdiği için azledilmiştir. Yerine Amîd Kıvamüddîn Ebu Ali el-Belhî geçmiştir.⁶ İbnü'l-Ezrak, Meyyâfârikîn kadılarından Kadı Ebu Bekir b. Sadaka'nın el yazısını gördüğünü ve el-Belhî'nin 479 (1086-1087) yılında Meyyâfârikîn'e girdiğini söylemektedir. İbn Şeddâd, Fahrüddeve'nin azil nedeniyle isyan etmeyi düşündüğünü ancak Amîdüddeve'nin Bağdat'ta olması nedeniyle bu düşüncesinden vaz geçtiğini söylemektedir. Fahrüddeve, oğlu Zaimürrüsâ'yı Meyyâfârikîn'de bırakıp sultanın yanına gitmiştir. (İbn Şeddâd 1991:3/1: 389, 392; İbnü'l-Esîr 1987: 8/313; İbnü'l-Ezrak 1959: 221; İbnü'l-Ezrak 1990: 199,202; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/406) 479 yılındaki bir başka kayda göre Amîdüddeve, Zilhicce ayı sonunda (Mart-Nisan 1087) el-Muktedî'ye biat almak için Selçuklu sultanının yanından dönmüştür. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/299)

⁴ İbnü'l-Cevzî, Amîdüddeve'nin halifeden izinsiz bir şekilde Horasan'a doğru giderek ayrıldığını ve halifenin sultandan onu iade etmesini istediğini söylemektedir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 16:227)

⁵ Zehabî, yerine Ebü'l-Feth el-Muzaffer b. Reisürüesa İbn Müslime'nin atandığını söylemektedir. (ez-Zehabî 1994: 32/16)

⁶ Amîd'in (Diyarbakır) 28. burcun ön yüzeyinde olan kitabeye göre ismi Kıvamülmülk Amîdüddeve Şemsüddîn Ebu Ali el-Hasan b. Abdülmelik'tir. (Berchem ve Strzygowski 1910: 35; Konyar 1936: 36)

Cehîr ailesi, Amîdüddeve'nin Nizâmülmülk ile olan akrabalığı yoluyla 479 yılında Diyâr-ı Bekr valiliğine atanan Ebu Ali el-Belhî'yi 482 yılında görevinden aldırıldılar.⁷ Amîdüddeve'nin kayınpederi Nizâmülmülk'ten Diyâr-ı Bekr'i 1 milyon altın karşılığında 3 yıllığına icar ettiler. Niyetleri Fahrüddeve'nin Diyâr-ı Bekr'de bıraktığı çok miktarda malı almaktı. İbn Şeddâd, Amîdüddeve'nin Zilhicce ayında Diyâr-ı Bekr'i temlik ettiğini söylerken ona kaynaklık eden İbnü'l-Ezrak Amîdüddeve'nin 16 Zilkade 482'de (20 Ocak 1090) Meyyâfârikîn'e girdiğini söylemektedir. Amîdüddeve, devlet idaresini eline alarak tüm Diyâr-ı Bekr gelirlerini topladı ve halka iyilik yaptı. İşlerini görerek kendilerine iş ve geçim olanakları sağladı. Karısı olan Nizâmülmülk'ün kızı Zübeyde de onunla beraberdi. İbnü'l-Ezrak'ın ifadesiyle Amîdüddeve bu sayede Diyâr-ı Bekr hazinelerini ele geçirdi. İbnü'l-Ezrak, Amîdüddeve Meyyâfârikîn'e gelirken azledilen Fahrüddeve'nin Diyâr-ı Rebia'ya tayin edildiğini 482 Ramazan'ın da (Kasım-Aralık 1089) Nusaybin'i sonra Musul, Sincar, Rahbe, Habur ve tüm Diyâr-ı Rebia'yı ele geçirdiğini söylemektedir. 482 yılının sonu ve 483 yılının başında Fahrüddeve'nin Diyâr-ı Rebia'yı oğlu Amîdüddeve'nin Diyâr-ı Bekr'i yönetmesiyle Cehîr ailesi güçlerinin zirvesine ulaşmıştır. (İbn Şeddâd 1991: 3/1:393; İbnü'l-Ezrak 1959: 222-24; İbnü'l-Ezrak 1990: 202,203; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/423; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/189)

Ukaylî, Mirdasî, Mervânî, Abbasî ve Selçuklulara başta vezirlik olmak üzere hizmet eden Amîdüddeve'nin babası Fahrüddeve Muhammed b. Muhammed b. Cehîr 483 yılı Muharrem veya Receb (1090) ayında vefat etti. Cenazesi Musul kapısındaki Tel Tevbe'ye defnedildi. (el-İsfahânî 1900: 75; es-Seâlibî 2006: 26; İbn Şeddâd 1991:3/1: 393; İbnü'l-Esîr 1987: 8/335, t.y.: 10/162; İbnü'l-Ezrak 1959: 226-27; İbnü'l-Ezrak 1990: 203; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/423) Böylelikle el-Cezîre Bölgesi'nin siyasetinde önemli rol üstlenmiş olan kudretli vezirlerden biri hayatını kaybetmiş ve geride onun yerini alacak çocuklarını bırakmıştır.

484 (Aralık-Ocak 1091-1092) yılında Selçuklu şahnesi Gevherayîn ile Abbasî halifesinin veziri Ebu Şüca arasında ihtilaflar yaşandı. İhtilaflar büyüdü ve bunlar Ebu Şücâ hakkında İsfahan'a gidip şikâyette bulundular. Bunun üzerine sultan ile Nizâmülmülk haber gönderip vezirin azledilmesini istediler. Ebu Şücâ azledildikten bir süre sonra Abbasî halifesi, Selçuklulara haber gönderip Amîdüddeve'yi vezir tayin ettiğini ve Bağdat'a gönderilmesini istedi. Bağdat'a gelen Amîdüddeve, Zilhicce⁸ ayında vezirliğe atandı.⁹ Nizâmülmülk, onu ziyaret edip tebrik etti. Birçok şair de vezir olması vesilesiyle onu methettiler. (Ebü'l-Fida t.y.: 2/200; el-İsfahânî 1900: 73; en-Nüveyrî 1423: 23/251; ez-Zehabî 1994: 15/33; 33:262; İbn Haldûn 2000: 3/589; İbn Şeddâd 1991: 3/1:394; İbnü'l-Esîr 1987: 8/338-339, t.y.: 10/165-166; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/406; İbnü'l-Verdî 1996: 2/5; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510) İbnü'l-Ezrak, Amîdüddeve'nin 484 yılının sonuna kadar Diyâr-ı Bekr'de kaldıktan sonra sultan tarafından çağırıldığını; Kadı Ebu Bekir b. Sadaka, Kadı Ebü'l-Kasım b. Nübâte, oğlu Alemüddin Ebü'l-Hasan ve İbnü'l-Ezrak'ın dedesi ile Meyyâfârikîn halkından birkaç kişi alarak yola çıktığını, yolda yanındakilere iyilik yaparak ilgi gösterdiğini, İsfahan'da birkaç gün kaldıktan sonra Bağdat'a gittiğini söylemektedir. Sıbt ise halifenin Muhammed et-Temîmî'yi Amîdüddeve'yi çağırması için Meyyâfârikîn'e gönderdiğini söylemektedir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/430) Hem İsfahan hem de Bağdat'ta Meyyâfârikînîlere çok ilgi gösterilmiş, Kadı Ebu Bekir b. Sadaka ilmi yetkinliğini göstermişti. Birkaç gün sonra Amîdüddeve ikinci defa halife el-Muktedî'nin vezirliğine atanmış, Meyyâfârikînîleri halifelik makamına götürerek onlara diğer kimselerden daha fazla ilgi göstermiş ve hediyelerle geri göndermişti. Amîdüddeve, Meyyâfârikîn'den çıktıktan sonra yerine en küçük kardeşi olan el-Kâfi Ebü'l-Berekât b. Cehîr'i Ramazan ayına kadar burada vekil bıraktı. Ramazan

⁷ Amîd'deki bir kitabe 481 yılında Kıvamülmülk Amîdüddeve Şemsüddîn Ebu Ali Hasan b. Abdülmelik'in Diyâr-ı Bekr valisi olduğunu teyit etmektedir. İbnü'l-Ezrak ona Kıvamüddîn Amîdülmülk derken kitabede Kıvamüddîn Amîdüddeve olarak geçmektedir. İbnü'l-Ezrak'ın başka bir el yazmasında Kıvamülmülk olarak geçmesi kitabenin yanlış okunmadığını göstermektedir. (İbnü'l-Ezrak 1959: 271; İbnü'l-Ezrak 1990: 199; Parla 1990: 176)

⁸ El-İsfahânî 27 Zilkade 484 ve Sıbt İbnü'l-Cevzî, Zilkade ayında vezir olduğunu söylemektedir. (el-İsfahânî 1900: 73; İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/312; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/430)

⁹ 484 tarihli bir kitabe Amîdüddeve'nin o tarihte Diyâr-ı Bekr valisi olduğunu ıspatlamaktadır. (Gabriel 2014: 263; Konyar 1936: 1/40; Parla 1990: 217) 485 yılında vali olmadığını gösteren diğer kitabe de vardır. (Berchem ve Strzygowski 1910: 41; Gabriel 2014: 258; Konyar 1936: 1/40; Parla 1990: 179-80)

ayına kadar burada kaldıktan sonra o da sultan tarafından çağrıldı. Elinde geçmiş paralarla birlikte sultanın yanına giden oğlu Ebü'l-Hasan'ı Meyyâfârikîn'de tüm Diyâr-ı Bekr yönetmek üzere vekil tayin etti ve Musul'a varınca Melikşah'ın ölüm haberi geldi. (İbn Şeddâd 1991: 3/1:394; İbnü'l-Ezrak 1959/227-30; İbnü'l-Ezrak 1990: 203-4; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/430)

485 yılında (Kasım 1092) Melikşah vefat edince Meyyâfârikîn'de karışıklıklar çıktı. Ebü'l-Berekât b. el-Kâfi saraydan çıkıp Acemiye denilen yere gitti.¹⁰ Halk, Sultan Berkyaruk'a haber gönderip Meyyâfârikîn'i ona teslim edeceğini bildirdi. Geleceğini vadeden Berkyaruk gelmeyince sarayda kimin şehri koruyacağı tartışıldı. İlk olarak Şeyh Ebu Salim Yahya b. Hasan b. Mihver'i seçtiler. Anahtarları verip onu Burcü'l-Melik'te oturtular. Sultan'ın gelmesi gecikince yine huzursuzluk çıktı ve bu sefer Mervânî Nâsirüddevele Mansûr'un çağırılması konuşuldu. Şehirde bulunun İbn Esed adlı şair çevresindeki kalabalıklardan aldığı güçle onu çağırıp getirtmeye çalıştı. Bazı kimseler sultanın devleti ve Cehîr ailesinin adaleti, yaptıkları iyilikler, hayırseverlikleri, saygı ve hukuka riayetleri nedeniyle Nâsirüddevele'nin iktidar olmasını istemediler fakat buna engel olamadılar. (İbnü'l-Ezrak 1959: 230-32; İbnü'l-Ezrak 1990: 205-6)

485 yılında Amîdüddevele'nin Bağdat'ta çeşitli devlet işlerini yürüttüğü kayıtlardan anlaşılmaktadır. Cumadelevvel (Haziran-Temmuz 1092) ayında Nehrû'l-Mualla yanmış, çıkan yangın çarşı ve birçok yere yayılmıştır. Amîdüddevele itfiyecileri toplayıp ateşi söndürmeyi başarmıştır. (İbnü'l-Esir 1987: 8/365) 18 Ramazan'da Nizâmülmülk'ün ölüm haberi gelince Amîdüddevele divanda üç gün taziyeleri kabul etmiştir. (Ahmed b. Mahmud 1977: 17; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/306) Sultan, 24 Ramazan 485'te Bağdat'a geldiğinde onu karşılamış ve halifeye sultanın mesajını götürmüştür. (Abbas 1988: 1/156; es-Sübkî 1413: 4/137; İbn Haldûn 2000: 3/591; İbnü'l-Adîm t.y.: 5/2496; İbnü'l-Cevzî 1992: 16/299) Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra Terken Hatun oğlu Mahmud'un sultan olarak tanınmasını isteyince Abbâsî halifesi Amîdüddevele'yi hilatlerle ona göndermiştir. (Ahmed b. Mahmud 1977: 28; el-İsfahânî 1900: 76; İbn Kesîr 1988: 12/171)

Ülkede karışıklıklar çıkınca Suriye Selçuklularının sultanı Tutuş b. Alparslan, Melikşah'ın vefatından sonra ülkeye hâkim olmak için 486 yılında harekete geçmiş ve Nusaybin'e kadar ilerlemiştir. Buradan Musul üzerine yürümeye gidince Cezîretü İbn Ömer'de bulunan Amîdüddevele'nin kardeşi el-Kâfi, Tutuş'un yanına gelmiş ve Tutuş onu veziri olarak tayin etmiştir. (ez-Zehebî 1994: 33/30; İbn Haldûn 2000: 3/594; 5:17; İbn Kalanisi 1983: 1/203; İbn Şeddâd 1991: 3/1:398; İbnü'l-Adîm 1996: 1/225; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/5; İbnü'l-Esir 1987: 8/367, t.y.: 10/188-189) Tutuş, Meyyâfârikîn'in alınmasından önce el-Kâfi b. Cehîr ve Vezir Ebu Tahir b. Enbarî'ye haber gönderip yanına ilk gelen kişiyi vezir yapacağını bildirmiştir. El-Kâfi b. Cehîr önce yanına giderek vezir olmuş Meyyâfârikîn ise Ebu Tahir'e teslim edilmiştir. (İbn Şeddâd 1991: 3/1:398; İbnü'l-Ezrak 1959: 236, 1990: 209) Ne gariptir ki Tutuş, Diyâr-ı Bekr ve Irak'a yönelirken Amîdüddevele ondan korkarak Hille'ye gitmiş, sonradan korkusu geçince geri gelmiştir. (el-Hillî t.y.: 427)

Sultan Berkyaruk veziri İzzülmülk ile Zilkade ayında Bağdat'a gelince onu karşılayan kişi Amîdüddevele olmuştur. (İbnü'l-Esir 1987: 8/373, t.y.: 10/193) 486 yılı sonlarında Bağdat'a gelen Sultan Berkyaruk, 10 Muharrem 487'de (30 Ocak 1094) kendi adına hutbe okutmuştur. Berkyaruk, halife el-Muktedî Biemrillah'a haber gönderip hutbenin kendi adına okutulmasını istemiş ve isteği kabul edilmiştir. Hil'atleri Vezir Amîdüddevele b. Cehîr götürmüş ve sultana teslim etmiştir. (İbn Haldûn 2000: 3/593; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/10, 52; İbnü'l-Esir 1987: 8/376, t.y.: 10/195) Berkyaruk'un Bağdat'a gelmesinden 5 gün sonra Abbâsî halifesi el-Muktedî vefat etmiştir. Yerine geçecek olan el-Mustazhır, Amîdüddevele'yi çağırıp bir kriz yaşanmaması için ona olağanüstü yetkiler vermiştir. Amîdüddevele, halife tayin edilmesini sürecini yöneterek Berkyaruk'a el-Mustazhır'ın hilatlerini sunmuştur. Bu nedenle halifenin ölümünü 3 gün saklamış, ardından defîn ve biat alma işlerini yapmıştır. (el-Ezdî 1999: 437; İbn Tiktaka 1997: 296-97; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/12; İbnü'l-Esir t.y.: 10/196; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013:

¹⁰ Bir önceki paragrafta El-Kâfi'nin sultanın yanına giderken Musul'da Melikşah'ın ölüm haberini aldığı söylenmişti. Aynı tarihçiler Melikşah'ın ölümünden sonra el-Kâfi'nin Meyyâfârikîn'de olduğunu söylediklerine göre sultanın ölüm haberini alınca geri dönmüş olmalıdır.

19/455, 462-63) el-Muktedî'nin vefat tarihini 486 olarak veren Sıbt, Amîdüddevle'nin onun için 3 gün taziye kurduğunu söylemektedir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/5) El-Mustazhır, vezirlik görevini Amîdüddevle'ye vermiş ve o da halifenin işlerini en güzel şekilde yönetmiştir. İbn Kesîr, Amîdüddevle'yi överek reayayı siyasetle yola getirdiğini ve en iyi vezirlerden olduğunu söylemektedir. (İbn Kesîr 1988: 12/181) Aynı yılın Rebiülahir ayında (Nisan-Mayıs 1094) Amîdüddevle'nin kadiülkudat makamına Ebü'l-Hasan ed-Demgânî'yi atadığı görülmektedir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/14) 488 yılının Rebiülahir (Nisan-Mayıs 1095) ayında halifelik sarayının etrafına sur yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Saray süslenmiş, kubbeler yaptırılmış, Amîdüddevle tarafından buranın görülmesi için halka müsaade edilmiş ve halkın katıldığı çeşitli eğlence törenleri düzenlenmiştir. (İbn Kesîr 1988: 12/183; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/16; İbnü'l-Esîr 1987: 8/396, t.y.: 10/211)

Bu tarihlerde İbn Tağriberdî'de geçen bir bilgiye göre Sultan Berkyaruk, Haçlılara karşı askerlerin Amîdüddevle ile beraber cihada çıkmalarını istemiştir. (İbn Kesîr 1988: 12/191; İbn Tağriberdî 1935: 5/161) Bu bilginin kaynağı İbnü'l-Cevzi olmalıdır. Zira Rebiülahir 491 yılında (Mart-Nisan 1098) birçok yerden şikâyetler gelmesi üzerine Haçlılara karşı nefretin arttığını, Sultan Berkyaruk'un tüm emirlere mektup göndererek Amîdüddevle b. Cehir'in emri altında toplanmalarını istediğini söylemektedir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/43) 492 yılından bize ulaşan bir kayıta ise Herrâs olarak bilinen İlkeyya Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed et-Taberî'nin Bağdat'a geldiğidir. Şafî fakihin saygın biri olduğu, Amîdüddevle'nin onu görünce ayağa kalkmasından anlaşılmaktadır. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/431) Ayrıca bu durum Amîdüddevle'nin Şafîlilere ve Şafîliğe yakın olduğu yorumunun önünü açmaktadır.

Amîdüddevle'nin işlerinin yolunda olduğunu gösteren 16 Safer 493 (1 Ocak 1100) tarihli son kayıta vezir Amîdüddevle'nin sultan Berkyaruk'u karşılamak üzere Sarsar Köprüsü'ne çıktığı anlatılmaktadır. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/52) 493 yılına kadar Selçuklu ve Abbasî halifeliğinin hizmetinde olan Amîdüddevle için bir anda vaziyet değişmiştir. Tarihçilerin birçoğu Amîdüddevle'nin ölümüne değinmişlerdir. Olanları en vazih biçimde anlatan İbnü'l-Esîr'dir. Buna göre Sultan Muhammed'in veziri Müeyyidülmülk, Sultan Berkyaruk'un veziri el-Eazz Ebü'l-Mehâsin'i serbest bırakıp Bağdat amîdliğine atamış, ondan Amîdüddevle'nin azledilmesi için Abbasî halifesi ile görüşmesini istemiştir.¹¹ Zehebî, Abbasî halifesi el-Muztazhır'ın ondan korkan Sahibü'd-Divan Hibetullah b. Mutallib, Hazine Nazırı Hasan b. Abdulvahid b. Huseyn ve Sahibü'd-Divan İbnü'l-Mûsilâyâ'nın kışkırtmaları ile ondan vazgeçtiğini söylemektedir. Halifenin etrafındaki seçkin kişiler ondan bıkmışlardı. Amîdüddevle'nin halifeye ait olan iktayı harap edip kendisine verilen 30 bin dinarlık iktasını ihya ettiğini söyleyerek halifeyi tahrik etmişlerdi. Azil haberini duyan Amîdüddevle, ilk olarak Hille'ye ailesiyle kaçmak istemiş fakat düşmanları ona engel olmuşlardır. Amîdüddevle, İspehbüz Sabavê b. Humartekin ile anlaşır el-Eazz Ebü'l-Mehâsin'i öldürmesi için göndermiştir. İspehbüz, Ba'kubâ yakınlarında Ebü'l-Mehâsin ile karşılaşmış ve ona saldırmış ancak Ebü'l-Mehâsin bir köye sığınınca İspehbüz onunla anlaşma yoluna gitmiştir. İspehbüz'ün Sultan Berkyaruk'a hizmet etme teklifini kabul eden Ebü'l-Mehâsin, Amîdüddevle'nin bu emri verdiğini öğrenmiştir. İspehbüz ile yolunu ayıran Ebü'l-Mehâsin, Bağdat'a giderek Amîdüddevle'nin azli meselesini halife ile görüşmüştür. Halife Ramazan ayında Amîdüddevle'yi azlederek kardeşleri Zaîmürresâ Ebü'l-Kasım ve el-Kâfi Ebü'l-Berekât ile beraber onu hapsedmiştir. Bu esnada 25, 60, 160,170 veya 260 bin dinar parasının aldığı söylenir. Tevkif edilmesinin gerekçesi ise Sultan Melikşah zamanında babası Fahrüddevle ile Diyâr-ı Bekr ve Musul'dan birçok mal elde etmeleri idi. Sultan, o mallardan payını istemişti. İbnü'l-Esîr, Amîdüddevle'nin sultana 60 bin dinar gönderdiğini söylemektedir. Darü'l-Hilafe'de 16 Şevval'e (24 Ağustos 1100) kadar tutuklu kalan Amîdüddevle tutuklu iken vefat etmiştir. İbnü'l-İmâd, İbnü'l-Ümrânî ve Zehebî, bir hamama kapatıldığını ve burada öldüğünü, ölüm nedeninin şiddetli korku, hastalık ve açlıktan kaynaklandığını söylemektedirler. Zehebî'nin aktardığına göre İbn Hüseyin, Amîdüddevle'nin son sözlerinin kelime-i şehadet ve Allah'a rücu olduğunu nakletmektedir. (ed-Devâdârî 1961: 6/452; el-İsfahânî 1973a: 4/2:149-151; en-Nüveyrî 1423: 26/255, 344; ez-Zehabî

¹¹ İbn Tiktaka, Acem sultanları (Selçuklular) ile aralarında bir hadise yaşandığını ve bunların halifeden Amîdüddevle'nin azlini istediklerini söylemektedir. (İbn Tiktaka 1997: 296)

1994: 34/22, 166-69; ez-Zirikli 1085: 7/22; İbn Haldûn 2000: 3/597-598; 5/27,260; İbn Hallikan 1978: 5/131-134; İbn Kesîr 1988: 12/195; İbn Tağriberdî 1935: 5/165; İbn Tiktaka 1997: 296-97; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/53,54; İbnü'l-Esîr 1987: 8/434, 437-38, t.y.: 10/242-243, 246-47; İbnü'l-Fuvatî 1962: 312; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 1/209-210; İbnü'l-Ümrânî 2001: 206; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/502-503) Karah b. Rezîn, İbn Rezîn veya Zerîn'in arazisindeki türbeye defnedilmek istenmiş ve borçlu olarak ölmüştür. Divan sahipleri ve borçluları buna engel olmak istemişlerdir. Ebu Yalâ el-Kalânîsi, onun 494'te halife tarafından tutuklatıldığını, müsadere edildiğini, yaptığı yanlışlar ve kötülükler sebebiyle öldürüldüğünü söylemekte ancak verdiği tarih diğer tarihçilerin tespitleriyle uyuşmamaktadır. (es-Safedî 2000: 1/209-210; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/59-60; İbnü'l-Fuvatî 1962: 312; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510)

493 yılında Cehîr ailesine mensup birinin eşyaları ve Babü'l-Amme'deki evinin satıldığı kayda geçmiştir. Parası Müeyyidülmülk'ün eline geçmiş, 494 yılında Müeyyidülmülk öldürülünce malı ve develeri satılıp vezir el-Eazz'a verilmiştir. 495 yılında vezir el-Eazz öldürülünce malı taksim edilerek sultan ile yeni vezire dağıtılmıştır. İbnü'l-Esîr, bu bilgileri aktardıktan sonra "İşte hükümdarlara hizmetin sonu budur." demektedir. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/468, t.y.: 10/276)

496 yılında Amîdüddevle'nin evinde oturan Abbasî halifesinin veziri Sedîdülmülk, "Aradan zaman geçse bile sultanın çorbasından içenin dudakları yanar" demiş ve birkaç gün sonra tutuklanmıştır. (İbnü'l-Esîr t.y.: 10/295)

1.3. Tarihçilerin Amîdüddevle Hakkındaki Değerlendirmeleri

Tarihçiler Amîdüddevle hakkındaki genel bilgileri verirken kaynak olarak el-İsfahânî'ye işaret etmektedirler. Bazıları Amîdüddevle'yi anlatırken farklı ifadeler ve yeni bilgiler vermiştir.

Bazı tarihçiler, Amîdüddevle hakkında ahmak, kibirli, sert ve halka ilgisiz şeklinde olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Cemâlüddîn el-Vatvât, onun çok kibirli olduğunu söylemiş ve bunu mübalağalı cümlelerle dile getirmiştir. Amîdüddevle hakkında "Sanki dünya onun serçe parmağındaki bir yüzüktür. Güneş onun kaşlarından doğar, bulutlar sağından nida eder, Kısra haşiyesini taşır, Kârün nafakasına vekildir..." gibi devam eden sözler sarf etmiştir. (ez-Zehebî 1994: 34/166-169; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/406; İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/202; el-Vatvât 2008:90)

Fakat bunun yanında birçok tarihçi de onu övmüştür. Tarihçiler, Amîdüddevle'yi hayırlı, heybetli, sakin, affedici, yumuşak, kifayetli, vefalı, iffetli, cömert, cesaretli, vakur, gururlu, asil, tedbirli, saygın, fasih, az konuşan, kelimeleri sayılı, yüksek bir dağ gibi, iyi bir yönetici, zamanın dâhisi, ileri görüşlü, çalışkanlık denizi ve faziletleri çok olan biri olarak anlatmıştır. Mallarının çok ve dindar biri olduğu, yanına gidip onunla görüşenlerin mutlu bir şekilde ayrıldığı, üç halifeye hizmet ettiği, ikisine vezirlik yaptığı, Nizâmülmülk'ün onu daima üstün vasıflarla övdüğü, önemli işlerde ona danıştığı, herkesten önde tuttuğu rivayet edilmektedir. Fazla kibirle ayıplanmadığı, kimsenin ondan nefret etmediği, iyiliklerinin çok olduğu, kelimeleri iyi seçtiği, meramını güzel ifade ettiği, az ve etkili konuştuğu söylenmektedir. Şeyh İmam Ebu Nasr b. Sebbâğ'a "Çalış ve edepli ol! Yoksa babasız bir sebbâğ olursun!" demiştir. (ez-Zehebî 1994: 34/166-169; El-İsfahânî 1955: 1/87-93; el-Hemedânî 2008: 270-72; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510; es-Sübkî 1413: 4/227; es-Safedî 2000: 1/209-210; İbn Hallikan 1978: 5/131-134; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 5/357, 406) Abbasi halifesi el-Kaim'in el-Muktedî'ye söylediği "Ey oğul, İbnü'l-Müslime, İbn Darest ve diğerlerini vezir olarak seçtim fakat İbn Cehir gibisini görmedim." sözleri (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/59) Amîdüddevle'nin iyi bir vezir olduğunu gösteren kayda değer bir bilgidir.

İyi bir yazar ve şair olan Amîdüddevle'nin tevkiatları veciz şiirleri rakik olduğu anlatılmaktadır. Liderliği ve yürüttüğü siyasetle övgülere mazhar olmuştur. Dönemin birçok şairi tarafından övülen Amîdüddevle'nin on bin şair tarafından yüz bin beyitle övüldüğü söylenmektedir. Âlim ve şairlere cömertliğini göstermiş ve onları ödüllendirmiştir. (es-Safedî 2000: 1/209-210; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510) Amîdüddevle'yi öven şairlerden bir kısmının isimlerini ve bazı şiirler günümüze ulaştırmıştır. Bunları şöyle listeleyebiliriz:

1.4. Amidüddeve'yi Öven Şairler

Şair el-Hubâriye, (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/91). Sarredarre, (İbn Hallikan 1978: 5/131-134). Muhammed b. Hasan Ebu Abdullah, Muhammed b. Hasan b. Eyyub, (İbnü'l-Kıftî 1970: 205-6). El-Ecel Ebu Muhammed el-Hasan, (el-İsfahânî 1955: 1/148). Ebu Bekir b. Allaf ve Ebü'l-Kerem b. Şairî, (el-İsfahânî 1973a: 149-51). Ebu Abdullah Ahmed b. Atiyye ed-Darîr, (el-İsfahânî 1973a: 165,170). Ebu İshak İbrahim b. Ceyhan b. Dirar b. Tereccüm el-İshâkî el-Müberekî, (el-İsfahânî 1973a: 175). Reis Hüseyin b. Ali b. Marzûk, (el-İsfahânî 1973a: 187). Kadı Ebu Ali el-Hasan el-Cüveymî, (El-İsfahânî 1973a: 191-94). El-Muvaffak el-Nizâmî, (el-İsfahânî 1973a: 194-202). İbn Dinar, (el-İsfahânî 1973a: 202-5). Ebu Suûd Ahmed b. Hasan b. Kudâa, (el-İsfahânî 1973a: 206-7; es-Safedî 2000: 6/198). İbn Hassûn, (el-İsfahânî 1973a: 208-11). Muhammed b. Hüseyin b. Eyyûb, (el-İsfahânî 1973a: 212). Hamîd b. Muhammed el-Gandîcânî, (el-İsfahânî 1973a: 213-14). Akîl b. Hasan eş-Şeybânî, (el-İsfahânî 1973a: 215-17). El-Edîb İbnü'l-İsmîdî, (el-İsfahânî 1973a: 218). Kerim b. Saleb el-Mâlikî, (el-İsfahânî 1973a: 219-20). Mesud b. Âlâ b. Ali el-Maruf bi'l-Habbâz, (el-İsfahânî 1973a: 222-26; es-Safedî 2000: 15/121, 209-10; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/509-510). El-Edîb Ebü'l-Hasan b. Mansûr, (el-İsfahânî 1973a: 227-28). Ebü'n-Necm el-Hunecî, (el-İsfahânî 1973a: 229-31). Muhammed b. Allâf, (el-İsfahânî 1973a: 233-36). Er-Reis Ebü'l-Meâlî Muhammed b. Ali et-Teâvîzî, (el-İsfahânî 1973a: 400-401). Cahveş b. Fudâle el-Küleybî el-Hafâcî, (el-İsfahânî 1973a: 433-38). Kâid Ebu Abdullah Muhammed b. Halife es-Sinbüsî, (el-İsfahânî 1973b: 214; es-Safedî 2000:11:48). Ebü'l-Hasan Muhammed b. Ali b. Ebü's-Sakr eş-Şâfiî el-Vâsîtî, (el-İsfahânî 1973b: 327). Ebîverdî, (el-İsfahânî 1999: 255). El-Ecel Ebu Muhammed el-Hasan, (el-İsfahânî 1955: 148).

2. Zaîmürrüesa Ebü'l-Kasım Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr (ö.508/1114)

Hayatı hakkında çok pek fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Cehîr ailesini okurken Amîdüddeve veya Zaîmürrüesâ'dan hangisinin yaşça daha büyük olduğu konusunda bir çıkarımda bulunmak zordur. Muhtemelen ard arda doğmuş ve aralarındaki yaş farkının az olması nedeniyle çocukluk ve gençlik yılları benzer şekilde olmuştur.

İbnü'n-Neccâr, ismini Zaîmürrüesâ Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr Ebü'l-Kasım b. Ebu Nasr el-Vezîr olarak kaydetmiştir. Cumadelevvel 460 (1068) veya 462 yılında Abbâsî Devleti'nde Divânü'z-Zimâm nazırı olarak görev yapmıştır. 14 yıl görev yaptıktan sonra el-Muktedî onu azletmiştir. 476 yılında babası Fahrüddeve ile beraber Diyâr-ı Bekr'in kuşatmasına katılmıştır. İki yıl kuşatmaya dayanan Amîd'in teslim olmasını sağlamış ve Meyyâfârikîn'in düşmesinden sonra da Mervânî hazinelerini İsfahan'a götürmüştür. Kardeşi Amîdüddeve vezir olunca Bağdat'a gitmiştir. 476'dan 494 yılına kadar hakkındaki bilgilerde kesinti olmaktadır. Amîdüddeve'nin 493 yılında iki kardeşi ile beraber tutuklandığını söylemiştik. İbnü'l-Esîr, 494 yılında tutuklu kardeşlerden Zaîmürrüesâ Ali b. Fahrüddeve b. Cehîr'in serbest bırakıldığını söylemektedir. İbnü'n-Neccâr, Amîdüddeve ile Muhammed el-Kâfi Ebü'l-Berekât'ın el-Muztazhır tarafından tutuklanmasının ardından Zaîmürrüesâ'nın korkup Hille'ye Seyfûddeve'ye sığındığını söylemektedir. Zaîmürrüesâ, Seyfûddeve Sadaka b. Mezyed'in yanına gittiğinde iyi karşılanmış ve ikram görmüştür. İbnü'n-Neccâr, onun Hille'de 11 ay kaldığını aktarmaktadır. (es-Safedî 2000: 22:85; İbnü'l-Esîr 1987: 8/458, t.y.: 10/267; İbnü'n-Neccâr 2004: 19/54-55; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/82)

Bir süre sonra Cehîr ailesinin kötüleşen kaderi değişmeye başlamıştır. Abbasî halifesi el-Muztazhır Billah 496 yılı Şaban ayı sonunda (Mayıs-Haziran 1103) Zaîmürrüesâ Ebü'l-Kasım b. Cehîr'i vezir olarak tayin ederek Seyfûddeve Sadaka'nın şehri Hille'den getirmiştir. Bağdat'a geldiğinde bütün devlet erkanı onu karşılamaya çıkmış, Kıvâmüddin lakabı verilerek Ramazan'da hilatler giydirilmiştir. Böylelikle kardeşinin ölümüne neden olan halifeye üç yıl sonra vezirlik yapmaya başlamıştır. (es-Süyûtî 1967: 2/198; ez-Zehebî 2006: 14/313; İbn Haldûn 2000: 3/606; İbn Tağrıberdî 1935: 5/186; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/80; İbnü'l-Esîr t.y.:10: 297, 1987: 8/491; İbnü'n-Neccâr 2004: 19/54-55; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/524)

Sultan Berkyaruk, Bağdat yolunda vefat edince yerine oğlu Melikşah b. Berkyaruk geçmiş ve adına Bağdat'ta hutbe okunmuştur. 17 Rebiülahir 498'de (6 Ocak 1105) Melikşah Bağdat'a vardığında

vezir Ebü'l-Kasım Ali b. Cehîr'in onu Deyâlâ'da karşıladığı görülmektedir. (İbn Haldûn 2000: 3/608; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/90; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/309-310)

Zaîmürresâ'nın vezirliği İbnü'l-Esîr'in verdiği üzere Safer 500, Sıbt ve dedesine göre 14 Safer 500 (15 Ekim 1106) veya 501 yılına kadar devam etmiştir. Halife onu azledince ilk olarak Seyfüddevle Sadaka'nın Bağdat'taki evine sığınmış ve ardından Hille'ye götürülmüştür. Bunun üzerine Abbasî halifesi, Bâbü'l-Amme'deki evinin yıkılmasını emretmiştir. İbnü'l-Esîr, vezirliğinin üç yıl, beş ay ve birkaç gün sürdüğünü söylemektedir. (ez-Zehebî 1994: 34/80,127; 35/327; Hatib el-Bağdâdî 1417: 19/54-55; İbn Kesîr 1988: 12/206; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/100; İbnü'l-Esîr 1987: 8/547, t.y.: 10/351, 425; Katip Çelebi 1986: 2/393; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/5) İbnü'n-Neccâr'a göre Selçuklu Sultanı Mahmud Ramazan 501'de onu yanına çağırmıştır. Bir sene sonra Abbasî halifesi; İbnü'l-Esîr, İbnü'n-Neccâr, Sıbt ve dedesine göre 502 (1109) yılının Şaban, Şevval veya Receb ayında Ebü'l-Kasım Ali b. Ebu Nasr b. Cehîr'i tekrar vezir olarak atamıştır. Halife, İsfahan'a haber yollayıp onun gönderilmesini istemişti. (ez-Zehebî 1994: 35/13; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/112; İbnü'l-Esîr t.y.: 10/376, 1987: 8/573; İbnü'n-Neccâr 2004: 19/54; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/27) İbnü'l-Esîr'in 503 yılında halifenin veziri Ebü'l-Meâlî b. el-Mutallib'in azledildiğini ve yerine ez-Zaîm Ebü'l-Kasım b. Cehîr'in bu makama getirildiğini söylemektedir. (İbnü'l-Esîr 1987: 10/382) İbnü'l-Esîr'in bu malumatları başka bir kaynakta geçmemektedir. İbnü'l-Esîr'in lakabını Zaîm olarak zabtettiği Ebü'l-Kasım Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr'e İbnü'l-Cevzî de Zaîm demekte ve serencamını net bir şekilde anlatmaktadır. İbnü'l-Cevzî, "Vezirlikten önce el-Kaim ve el-Muktedî zamanında Divanü'z-Zimam'da çalışmış, el-Mustazhir için iki kere vezirlik yapmış, ilk vezirliği 3 yıl, 5 ay ve birkaç gün, ikinci vezirliği 5 yıl 5 ay sürmüş ve 27 Rebiülevvel 508'de (31 Ağustos 1108) vefat etmiş." şeklindeki kaydı Zaîm ile Zaîmürresâ'nın aynı kişi olduğu, azledildikten sonra tekrar görevine iade edildiği noktasındaki şüpheleri gidermiştir. (İbn Tağriberdî 1935: 5/208; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/141)

Ölüm tarihi hakkında da tarihçiler farklı bilgiler vermişlerdir. Bir grup tarihçi, vezirlik görevini 507 yılına kadar sürdürdüğünü söylemektedir. Ebü'l-Kasım Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Cehîr vefat etmiştir. (Ez-Zehebî 1994:35:29; İbnü'l-Esîr 1987:8:598, t.y.:10:397; İbnü'l-Ümrânî 2001:207) İbnü'n-Neccâr, Zaîmürresâ'nın Şevval 502'de hilat giydiğini, 16 Rebiülevvel 508'de (20 Ağustos 1114) vefat ettiğini ve kardeşi Amîdüddevle'nin türbesine gömüldüğünü kaydetmektedir. Tarihçiler onu ileri görüşlü, akıllı, tedbirli, uyanık, halim, insanlara güzel muamele eden biri ve sabırlı biri olarak nitelmişlerdir. (es-Safedî 2000: 22/85; ez-Zirikli 1085: 4/329; İbn Tağriberdî 1935: 5/208; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/141; İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/315; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/82; İbnü'n-Neccâr 2004: 19/54-55; ez-Zehebî 1994: 35/210) Sıbt İbnü'l-Cevzî ise ölümünü 27 Rebiülevvel 508 olarak vermiştir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/82) Ölüm yılını 508 olarak veren es-Safedî, İbnü'n-Neccâr gibi Zaîmürresâ'nın ölmeden önce Abbâsî halifeliği için değil Selçuklu Sultanı Muhammed'e vezirlik yaptığını söylemektedir. (es-Safedî 2000: 22/85, 2000: 13/25)

3. Amîdüddevle'nin Kızı Şeref Hatun ve Torunu Seferiye Hatun

Amîdüddevle'nin kızı, Mezyedilerin emiri Dübeys b. Sadaka ile evlenmiştir. Dübeys, babasının ölümü nedeniyle Abbasî halifesine çok kızgın olduğu için Bağdat ve çevresinde yaptığı yağmalarla halifeyi çok zor duruma düşürmüştür. 514 Receb ayında (Eylül-Ekim 1120) halifenin yardımı çağırdığı Selçuklu sultanı Bağdat'a vardığında Dübeys, Amîdüddevle'nin kızı olan eşini pek çok para ve hediyelerle sultana gönderip affedilmesini talep etmiştir. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/651, t.y.: 10/449; Sevim 1989: 140) Tarihçiler Dübeys'in sultana 20 bin dinar ile 13 at gönderdiğini söylemektedirler. (ez-Zehebî 1994: 35/285; İbn Haldûn 2000: 3/617; İbnü'l-Adîm t.y.: 7/3479; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/187) 517 yılında Abbasî halifesi el-Müsterşid Billah ile Dübeys arasında meydana gelen anlaşmazlık savaşa dönüşmüştür. Dübeys bu savaşta ağır bir yenilgi almış, eşleri ve cariyeleri esir düşmüştür. Fakat İlgazi ve Amîdüddevle'nin kızları olan eşlerini Meşhed'de bıraktığı için bunlar esaretten kurtulmuşlardır. (İbnü'l-Esîr 1987: 8/685, t.y.: 10/482)

Selçuklu sultanının Amîdüddevle'nin kızı Şeref Hatun'dan olan Dübeys'in kızı ile evlendiği kaydedilmiştir. Şeref Hatun, kudretli Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün Zübeyde'den olan torunudur. (es-

Safedî 2000: 13/322; 1/113; İbn Hallikan 1977: 2/265) Sıbt İbnü'l-Cevzî, Dübeys öldürüldüğünde Sultan Mesud b. Mahmud b. Melikşah'ın Amîdüddevle'nin kızı olan Şeref Hatun'un kızı ile 529 yılında (1134-1135) evlendiğini söylemektedir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/277) Zehebî, Dübeys'in Amîdüddevle'nin eşinden olan kızının 532 yılında Selçuklu sultanı ile evlendiğini söylemektedir. (Ez-Zehebî 1994: 36/205) Sıbt İbnü'l-Cevzî de bu evliliğin 532 yılında gerçekleştiğini aktarıp olanları detaylandırmaktadır. Ona göre Dübeys b. Sadaka'nın kızı (Amîdüddevle'nin kızından olanı yani Amîdüddevle'nin torunu) Seferiyye Hatun başına gelenleri şikâyet etmek için Sultan Mesud'un hatununun yanına gitmiş, güzelliği aşikâr olmuş ve sultanla evlenmiştir. (Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/304) Sıbt'in dedesi İbnü'l-Cevzî'ye göre halife el-Mustazhır'ın eşinin yanına gitmiş, güzelliğinin etkisiyle Sultan Mesud onunla evlenmek istemiş ve bu evlilik 16 Cumadevvel 532'de (30 Ocak 1138) gerçekleşmiştir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/327) Düğün nedeniyle Bağdat yedi gün boyunca kapatılmış, davullar çalmış, zahiren içki içilmiş ve Zehebî'nin ifadesiyle fesat çoğalmıştır. (ez-Zehebî 1994: 36/205)

4. El-Kâfi Ebü'l-Berekât b. Cehîr

Amîdüddevle ile aynı tarihlerde yaşadıkları için konu bütünlüğünün bozulmaması amacıyla el-Kâfi hakkında mevcut olan bilgileri kâmilan Amîdüddevle'nin hayatı içerisinde ele aldık. Daha iyi anlaşılması için önemli kesitleri vurgulamak istiyoruz.

Lakabı el-Kâfi, künyesi Ebü'l-Berekât'tır. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/54) İbnü'n-Neccâr, ismini Muhammed olarak vermektedir. Ancak Amîdüddevle'nin ismi de Muhammed olduğundan bunun yanlış olabileceği kanaatindeyiz. (İbnü'n-Neccâr 2004: 19/54-55) Kitabelerde ismi (معتمد الدولة كافي الكافة ابي) (البركات جهير بن محمد) Mu'temidüddevle Kafiülküfât Ebü'l-Berekât Cehîr b. Muhammed olarak yazılmıştır. (Berchem ve Strzygowski 1910: 41; Gabriel 2014: 258; Konyar 1936: 1/40; Parla 1990: 179-80) 484 yılında (1091-1092) Amîdüddevle'nin Abbasî veziri olarak atanmasından sonra Melikşah'ın ölümüne kadar Meyyâfârikîn'de valilik yapmıştır. Ramazan ayına kadar burada kaldıktan sonra el-Kâfi de sultan tarafından çağırılmıştır. Paralarla sultanın yanına giden el-Kâfi, oğlu Ebü'l-Hasan'ı Meyyâfârikîn'de vekil bırakmış, Musul'a varınca Melikşah'ın ölüm haberi gelmiştir. (İbn Şeddâd 1991: 3/1:394; İbnü'l-Ezrak 1959: 227-30; İbnü'l-Ezrak 1990: 203-4; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/430) Tahminimize göre Melikşah'ın ölümünü duyunca tekrar Meyyâfârikîn'e dönmüştür. Zira Meyyâfârikîn'de çıkan karışıklıklar esnasında burada olduğunu görmekteyiz. (İbnü'l-Ezrak 1959: 230-32; İbnü'l-Ezrak 1990: 205-6) el-Kâfi, Meyyâfârikîn'deki halkı kontrol altına alamamış ve şehrin idaresi Meyyâfârikîn'de etkili olan kişilere teslim edilmiştir.

Büyük Selçukluların Diyâr-ı Bekr valiliği ile Suriye Selçuklularının vezirliğini yapan el-Kafi hakkında tarihçilerin verdiği bu bilgiler Amîd'deki kitabelerle teyit edilmektedir. İlgili bölümde görüldüğü üzere 484 yılına ait bir kitabe Amîdüddevle adına iken 485 yılına ait bir kitabe el-Kâfi adınadır.

El-Kâfi, Melikşah'ın vefatından sonra 486 yılında Cezîretü İbn Ömer'de iken Tutuş'un yanına gitmiş ve vezir olarak tayin edilmiştir. (ez-Zehebî 1994: 33:30; İbn Haldûn 2000: 3/594; 5/17; İbn Kalanisi 1983: 1/203; İbn Şeddâd 1991: 3/1:398; İbnü'l-Adîm 1996: 1/225; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/5; İbnü'l-Esîr 1987: 8/367, t.y.: 10/188-189) Tutuş'un ölümünden sonra el-Kâfi'nin nasıl bir vaziyette olduğuna dair bir bilgiye ulaşamamıştır.

Ramazan 493'te Amîdüddevle hapsedilince onunla beraber tutuklanmıştır. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/53,54; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî 1986: 1/209-210; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 19/502-503) Bu tarihten sonra el-Kâfi Ebü'l-Berekât b. Cehîr hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

5. Üstâdüddâr Nâsîhüddeve Ebu Abdullah el-Hasan b. Cehîr

518 (1124-1125) ile 530 (1135-1136) yılları arasında Cehîr ailesinden Nâsîhüddeve hakkında bazı bilgilere rastlanmaktadır. Nâsîhüddeve ile üstâdüddâr olduğu söylenen ve hemen akabindeki yıllarda bahsi geçen el-Muzaffâr'ı tarihi kayıtlarda bazı noktalarda birbirinden ayırt etmek zordur. Görüleceği üzere tarihçiler satır aralarında kısa bilgiler vermişlerdir. Bazen "İbn Cehîr" diye anlattıkları kimseleri veya birbiriyle tam olarak uyuşmayan isimleri ayırt etmek mümkün olmayabilmektedir.

Hakkındaki ilk kayıttaki Şevval 518'de (Kasım-Aralık 1124) Nasihüddeve'nin tutuklandığı, mallarının alındığı ve 40 bin dinar ile cezalandırıldığı söylenmektedir. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/225) 11 Zilhicce 529 (22 Eylül 1135) tarihinde Cehîr ailesi görev kesbetmiş ve oğullarından biri üstadüddar olmuştur. (İbnü'l-Cevzî 1992: 17/302) İbnü'l-Cevzi 516 tarihinde ondan bahsetmekte fakat görevi anlaşılmamaktadır. 2 Zilkade 530 tarihindeki (2 Ağustos 1136) hadiselerinde Üstadüddâr Nâsihüddeve Ebu Abdullah el-Hasan b. Cehîr'in er-Râşid Billah'ın halife olmasını sağlamasına rağmen tutuklandığı rivayet edilmektedir. İbnü'l-Cevzi, Hille emiri Dübeys ile olan ilişkisinden dolayı tutuklandığını ve er-Râşid'in bu sayede korku saldıgını söylenmektedir. (ez-Zehebî 1994: 36/56; İbnü'l-Cevzî 1992: 17/205, 295,299,307, 311; İbnü'l-Esîr 1987: 9/9,72, t.y.: 11/42; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/283) İbnü'l-Ümrani, Üstadüddar Nasihüddeve Ebu Abdullah'ın el-Kafi b. Cehîr'in oğlu olduğunu söylemektedir. İbn Haldûn ise bu ismi Nasihüddeve Ebu Abdullah Hasan b. Cehîr Üstadüddâr olarak vermiş ve 530 yılına değinirken er-Râşid tarafından tutuklandığını tekrar kaydetmiştir. (İbn Haldûn 2000: 3/631; 5/72; İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/222)

6. Nizâmüddîn Ebu Nasr el-Muzaffer b. Ali b. Cehîr (ö.459/1155)

535 (1140-1141) yılında Cehîr ailesinden birinin tekrar vezirliğe yükseldiği görülmektedir. Sıbt, Abbasî halifesi el-Müktefi'nin vezir tayin ettiği bu kişinin ismini Üstadüddâr el-Muzaffer b. Muhammed b. Cehîr olarak verirken İbnü'l-Esîr onun ismini Nizamüddin Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed b. Cehîr olarak tanıtmıştır. İbnü'n-Neccâr, künyesini Ebü'l-Feth olarak vermiştir. Üstadüddar görevinden terfi etmiştir. (ez-Zehebî 1994: 36:215; İbn Tağriberdî 1935: 5/267; İbnü'l-Cevzî 1992: 18/8; İbnü'l-Esîr 1987: 9/113; İbnü'n-Neccâr 2004: 18/85; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/326) Zehebî başka bir eserinde 534 ile 536 yılından bahsederken arada el-Muktefi'nin İbn Cehîr'i vezir olarak atadığını söylemektedir. Bu bilgiyi kesin bir şekilde 534 olarak tarihlendirmek zordur. Zira Zehebî, başka bir eserinde 535 yılında vezir olduğunu yazmıştır. (ez-Zehebî 2006: 15/16; 36/215) 536 yılında bu görevi icra etmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. (İbnü'l-Cevzî 1992: 18/18) 541 yılında (1146-1147) Vezir Nizamüddin Ebü'l-Muzaffer b. Ali b. Cehir hacca gitmiştir.¹² El-İsfahânî, yerine Sahibü'l-Mahzen Kıvâmüddîn b. Sadaka'nın vezir olduğunu söylemektedir. (el-İsfahânî 1900: 202; Ez-Zehebî 1994: 37/6; İbnü'l-Cevzî 1992: 18/50) Diğer taraftan Zehebî verdiği detaylı bilgilerle beraber 542 yılında azledildiğini aktarmaktadır. (ez-Zehebî 2006: 15/90,160; ez-Ziriklî 1085: 7/256) Sıbt'in 542 yılında "İbn Cehîr vezirlikten azledildi." dediği kişi aynı şahıs olmalıdır. Sıbt'in dedesi bu kişiyi Ebu Nasr b. Cehir olarak tanıtp Rebiülevvel ayında azledildiğini söylemektedir. Başka bir yerde 543 yılında azledilip Babü'l-Ezc'de kalan Vezir Ebu Nasr b. Cehir'in tutuklandığını söylemektedir. (ez-Zehebî 1994: 37/9; İbnü'l-Cevzî 1992: 18/55,65; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/374) Sıbt, ölümü nedeniyle onu tanıtırken kim olduğunu tam olarak belirlemektedir. İsmi Muzaffer b. Ali b. Muhammed b. Cehîr olarak verip babasının da vezir olduğunu söylemektedir. Buna göre Muzaffer, Amîdüddeve'nin kardeşi olan Zaîmürrüesâ Ebü'l-Kasım Ali'nin oğludur. 60 küsur yaşında olan Muzaffer b. Ali, 6 Zilhicce 549 (11 Şubat 1155) yılında vefat etmiş ve Mansur camisinin karşısında defnedilmiştir. (ez-Zehebî 2006: 15/90,160; İbn Tağriberdî 1935: 5/318,319; İbnü'l-Cevzî 1992: 18/100; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013: 20/451)

Es-Sâfedî, el-Müsterşid döneminde Darü'l-Hilafe'nin üstatlığını yaptığını, er-Râşid döneminde azledildiğini ve el-Muktefi zamanında vezirliğe terfi ettiğini söylemektedir. Muzaffer b. Ali; Ali b. Ömer b. el-Hal, Ali b. Muhammed b. Allaf, Hasan b. Ali b. Ahmed b. Es-Sirî, Hüseyin b. Büsrî ve başkalarından ders almıştır. İbnü's-Semânî ve Muhammed b. Ali ed-Dürrî'nin rivayetlerine kaynaklık etmiştir. (es-Safedî 2000: 25/388-389; ez-Zehebî 1994: 37/382, 2006: 15/90,159,160; İbnü'l-Cevzî 1992: 313) el-Muktefi'nin veziri ilimlere meraklı biriydi, özellikle de hadis ilmi ile ilgileniyordu. Es-Safedî, şair İbn Nûme'nin onu övdüğünü söylemektedir. (Es-Safedî 2000: 19/29; İbn Tiktaka 1997: 311)

El-Muktefi Liemrillah'ın (halifelik tarihi 530-555) vezirlerinden bahsedilirken Garesüddeve Zaîm b. Cehir'in ismi de vezir olarak geçmektedir. Belki de halifelik yıllarının ortalarında bu görevi verdiği Garesüddeve'nin lakabı Nizamüddin idi. (İbnü'l-Ümrânî 2001: 1/225)

¹² İbnü'ş-Şecerî'nin Vezir Nizamüddin Ebu Nasr Muzaffer b. Ali b. Muhammed b. Cehir hakkındaki şiiri için bkz. (İbn Hallikan 1977: 6/47)

Vezir Ebu Mansur'un torunu Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed Ved'ân el-Mavsîlî, 21 Zilhicce 544 (21 Nisan 1150) yılında vefat etmiştir. Ebu Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. Talha en-Naâlî ve diğerlerinden hadis dersi almıştır. Dedesi Amîdüddeve'nin Karâh ibn Rezîn'de bulunan türbesine defnedilmiştir. (ed-Dübeysî 2004: 15/303)

Zehebî, Vezir Ebü'l-Kasım'ın kardeşinin oğlu olan el-Müsterşid'in Üstadüddârı Hüseyin b. Cehîr'in 545 yılının vefat listesinde vermektedir. (ez-Zehebî 1994: 37/218)

600 (1203-1204) yılında Cehîr ailesinden Ebü'l-Kasım Cehîr b. Ebu Nasr Abdullah b. Hüseyin b. Cehîr er-Reisî ilmi alanda kendini göstermiştir. Bağdat'ta ileri gelen bir aileden olan Ebü'l-Kasım, hadis ilmi ile ilgilenmiştir. Es-Safedî ise onun kitap çoğaltma ve satma işi ile meşgul olduğunu söylemektedir. (es-Safedî 2000: 11/163; ez-Zehebî 1994: 42/432) Ona yakın tarihlerde Nasr b. Abdullah b. Hüseyin b. Cehîr er-Reisü'l-Ecel Ebü'l-Ferec'in de hadis ilmi ile uğraştığı bilinmektedir. (ez-Zehebî 1994: 42/493)

Bu tarihten sonra Cehîr ailesi hakkındaki bilgiler kayıtlara yansımamaktadır. Fahrüddeve ile başlayan ve yüz yıla yakın bir süre devam eden Cehîr ailesinin Abbâsî ve Selçuklu tarihindeki rolleri sona ermiştir.

7. Cehîr Ailesinden Kalan Kitabeler

482 (1089-1090) Yılına ait Kitabe: 38. Burcun ön yüzündedir.

بِسْمِ اللّٰهِ...السلطان المعظم شاهنشاه الأعظم سلطان أرض الله و مالك بلاد الله تغور معز الدنيا والدين جلال الدولة المللة أبو الفتح ملك شاه بن البرسلان اعز الله نصره في ولاية الاجل قوام الملك شمس الدين عميد الدولة ابي علي الحسن بن عبد الملك أدام الله أيامه وجر ذلك على يدي القاضي ابي نصر محمد بن عبد الواحد في سنة اثنين و ثمانين وأربع مائة والبناء محمد بن سلامةالرهأوي

481 yılındaki kitabede yazılan cümle aynı şekilde yazılmış ve sadece 481 yerine 482 ibaresi eklenmiştir. Bu nedenle kitabenin eksik olan kısımlarını da öğrenmekteyiz. Tercümesi şu şekildedir:

Bismillah. Sultanü'l-muazzam, Şehinşahü'l-azâm, Allah'ın arzının sultanı, Allah'ın ülkesinin meliki, Allah'ın halifesinin yardımcısı, dünya ve dinin izzeti, Celalüddeve, Cemalülmille Ebü'l-Feth Melikşah b. Alparslan'nın (Allah yardımcısı olsun) emri ve malıyla, valisi Kıvamülmülk Amidüddeve Şemsüddîn Ebu Ali el-Hasan b. Abdulmelik (Allah günlerini-valiliğini devam ettirsin) tarafından, Kadı Ebu Nasr Muhammed b. Abdulvahid'in gözetiminde, 482 yılında Mimar Muhammed b. Selâme er-Ruhavî tarafından yapılmıştır. (Parla 1990: 177-78) Amida'da Amidüddeve değil de Umdetüddeve olarak geçmektedir. (Berchem ve Strzygowski 1910: 38)

484 (1091-1092) Yılına ait Kitabe: Ulu Cami, avlunun batı cephesindedir.

بِسْمِ اللّٰهِ لا اله الا الله محمد رسول الله. امر بعلمه السلطان المعظم شاهنشاه الأعظم سيد الملوك الامم مولى العرب والعجم معز الدنيا والدين جلال الدولة أبو الفتح ملك شاه... ادام الله سلطانه في ولاية الوزير السيد الاجل شرف الدين عميد الدولة تاج الوزراء ابي منصور محمد بن محمد بن جهير أدام الله أيامه وجرى ذلك على يدي القاضي الاجل مجد القضاة ابي نصر محمد بن عبد الواحد والوكيل احمد بن محمد القديسي في سنة اربع و ثمنين وأربعمائة.

Bismillah. Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun resulüdür. Sultanü'l-muazzam, Şehinşahü'l-azâm, meliklerin ve milletlerin seyyidi, Arap ve Acemlerin mevlası, dünya ve dinin izzeti, Celalüddeve, Ebü'l-Feth Melikşah (Allah saltanatını daim etsin) yüce vezir Şerefüddin Amidüddeve Tacü'l-Vüzera Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Cehir (Allah günlerini-vezirliğini devam ettirsin) tarafından, yüce kadı, kadınların iftiharı Ebu Nasr Muhammed b. Abdulvahid'in gözetiminde, 484 yılında Ahmed b. Muhammed el-Kudaysi/Kadisi'nin vekilliği ile yapılmıştır.¹³ (Gabriel 2014:263; Konyar 1936: 1/40; Parla 1990: 217)

485 (1092-1093) Yılına ait Kitabe: 57. Burcun ön yüzündedir.

¹³ Konyar'da القضاة, مجد القديسي, والوكيل احمد بن محمد القديسي, ibareleri yoktur. Amida'da Konyar'ın kaydettiği aynı şekilde yazılmıştır. Tek farkı ibaresinin fazla olmasıdır. (Berchem ve Strzygowski 1910: 53)

بِسْمِ اللّٰهِ اَمْرٌ بِعِلْمِهِ السُّلْطَانُ الْمُعْظَمُ شَاهِنْشَاهِ الْأَعْظَمِ مَلِكِ الْمُلُوكِ مَعَزِ الدُّنْيَا وَالدِّينِ جَلَّالِ الدَّوْلَةِ أَبُو الْفَتْحِ مَلِكِ شَاهِ بْنِ الْبِرْسَلَانِ
 اَدَامَ اللّٰهُ سُلْطَانَهُ فِي وِلَايَةِ الْمَوْلَى الْاَجَلِ مَعْتَمِدِ الدَّوْلَةِ كَافِي الْكَافَاةِ اَبِي الْبِرْكَاةِ جَهِيْرَ بْنِ مُحَمَّدٍ اَدَامَ اللّٰهُ اَيَّامَهُ وَجَرَى ذَلِكَ عَلٰى يَدِي الْقَاضِي
 الْاَجَلِ مَجْدِ الْقَضَاةِ اَبِي نَصْرٍ مُحَمَّدَ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ فِي سَنَةِ خَمْسٍ وَ ثَمْنِيْنَ وَ اَرْبَعِمِائَةٍ وَ الْبِنَاءِ مُحَمَّدَ بْنِ سَلَامَةَ

Bismillah. Sultanü'l-muazzam, Şehinşahü'l-azâm, Melikü'l-Müluk, dünya ve dinin izzeti, Celalüddeve, Ebü'l-Feth Melikşah b. Alparslan'nın (Allah saltanatını daim etsin) valisi yüce mevlamız Mutemidü'd-devle Kafiü'l-Küfat Ebü'l-Berekat Cehir b. Muhammed (Allah günlerini-valiliğini devam ettirsin) tarafından, yüce kadı, kadınların iftiharını Ebu Nasr Muhammed b. Abdulvahid'in gözetiminde, 485 yılında Mimar Muhammed b. Selâme tarafından yapılmıştır. (Berchem ve Strzygowski 1910: 41; Gabriel 2014: 258; Konyar 1936: 1/40; Parla 1990: 179-80) Diğer kitabeye bakıldığında Tutuş'un 486'da Diyâr-ı Bekr'e hâkim olduğu ve valisini isminin geçmediği görülmektedir. (Parla 1990: 180)

XIV nolu Burç:

“484 yılında yenilenmiştir.” diye yazan bir yazıt Amîdüddeve döneminde yapılan bir imar çalışmasıdır. (Gabriel 2014: 258)

Sonuç

Cehîr ailesi Selçuklulardan güç almış ve özellikle Abbâsî Devleti'nde vezirlik ve üstadüddarlık gibi görevleri üstlenmiştir. Abbâsî halifeleri, Fahrüddeve'nin oğulları ve torunlarından istifade etmişlerdir. Fahrüddeve bir döneme kadar kendi gayretiyle görevinde kalmaya devam etmiştir. Oğlu Amîdüddeve'nin Nizâmülmülk'ün kızı ile evlenmesinden sonra dokunulmazlık elde etmiştir. Zor duruma düştüklerinde Nizâmülmülk yani Selçuklulardan destek almış ve ayakta kalmaya devam etmişlerdir. Nizâmülmülk'ün sayesinde Abbâsî halifeleri ile sorunlarını çözebiliyorken yine onun sayesinde Selçuklulardan imtiyazlı görevler elde etmişlerdir. Fakat icraatları nedeniyle çoğu sefer Abbâsî halifelerinin gazabına uğramışlardır. Nizâmülmülk'ün ölümünden sonra kendi başlarına kalan Fahrüddeve'nin çocukları ve torunları yine Abbâsî ve Selçukluların tercihi olmuşlardır. Ölümüne neden oldukları Cehîr ailesinin mensuplarını vezirliğe atamışlardır. Abbâsî ve Selçukluların Cehîr ailesinden vaz geçmemelerinin nedeni yetenekli olmalarıdır. Fahrüddeve'nin vezir olması, çocuklarının sarayı, protokolü ve devlet işleyişini bilmelerini sağlıyordu. Aile ve saray onlar için doğal bir eğitim ortamı niteliğindedir.

İslam tarihi kaynaklarında Fahrüddeve ve Amîdüddeve hakkında daha fazla bilgi mevcuttur. Bunun nedeni Fahrüddeve ve Amîdüddeve'nin Abbâsî ve Selçuklu tarihinde daha önemli rol üstlenmiş olmalarıdır. Mervânî Devleti'nin ortadan kaldırılması meselesinde olduğu gibi Fahrüddeve, girişimleri ile kendine alan açıyor ve Selçuklulara yön veriyordu. Amîdüddeve dâhil diğer çocuklarının babaları Fahrüddeve gibi devlet yönetimine ağırlıkların koyduklarını söyleyemeyiz. Amîdüddeve'nin ön plana çıkmasının bir nedeni babası Fahrüddeve ve ikinci nedeni ise Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün damadı olmasıydı. Döneminde olağan işleri yerine getiren başarılı bir yönetici olmuş fakat döneme damgasını vuramamıştır. Zaîmürrüesâ ve el-Kâfi örneğinde olduğu gibi sonradan Abbâsî ve Selçuklulara vezirlik yapan diğer fertler daha da sönük kalmışlardır. Fakat her şeye rağmen Cehîr ailesi yaklaşık yüz yıl boyunca İslam dünyasının merkezinde en kritik görevleri üstlenmiştir.

Cehîr ailesi hakkında yolsuzluk iddiaları tarihçiler tarafından dile getirilmiştir. Diyâr-ı Bekr ve Diyâr-ı Rebia'da valilik yaptıkları dönemde birçok mal ve hazineyi elde ettikleri söylenmektedir. Bu durum düşmanları tarafından kullanılmış ve Amîdüddeve Abbâsî veziri iken buna kurban gitmiştir. Selçukluların Diyâr-ı Bekr ve Diyâr-ı Rebia valiliği vezirliğe eşdeğer değilse de onun gibi önemli bir görevdir. Fahrüddeve Diyâr-ı Bekr ve Diyâr-ı Rebia valiliği, Amîdüddeve Diyâr-ı Bekr valiliği ve Abbâsî vezirliği, Zaîmürrüesâ Abbâsî Divanü'z-Zimâm'ı ve Abbâsî vezirliği hatta bir rivayete göre Selçuklu vezirliği, el-Kâfi Diyâr-ı Bekr valiliği ve Suriye Selçuklularının vezirliği, Nâşihüddeve Ebu Abdullah el-Hasan b. el-Kâfi b. Cehîr Abbâsî üstadüddarlığı, Nizâmüddîn Ebu Nasr el-Muzaffer b. Ali b. Zaîmürrüesâ b. Cehîr Abbâsî vezirliği, Garesüddeve Zaîm b. Cehîr Abbâsî vezirliği, Hüseyin b. Cehîr Abbâsî üstadüddarlığı gibi görevler üstlenmişlerdir. Cehîr ailesine mensup bazı isimlerin ise ilmi çalışmalara yöneldiği görülmektedir.

Kaynakça

- Abbas, İ. (1988). *Şezerât min kütübi'n-mefkûdetin fi't-târîh*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.
- Ahmed b. M. (1977). *Selçuk-Nâme II*. İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Berchem, M. V. ve Strzygowski, J. (1910). *Amida*. Heidelberg.
- Ebu Şame. (1997). *Uyûnü'r-ravdeteyn fi ahbâri'd-devleteyn en-nûriye ve's-salâhiye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- Ebü'l-Fida, İ. (t.y.) *El-Muhtasar fi ahbari'l-beşer*. Cilt 2. Mısır: El-Matbaatü'l-Hüseyniyet'il-Mısıriyye.
- Ed-Devâdârî. (1961). *Kenzü'd-dürer ve câmiü'l-gurer*. Kahire: Matbaatu Lecnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr.
- Ed-Dübeyşî. (2004). *Muhtasarü'l-muhtac ileyhi min tarihi ibnü'd-dübeyşî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- El-Hillî, H. (t.y.) *Kitabu el-manâkibi'l-mezyediyye fi ahbari'l-mülûki'l-esediyye*. Amman: Mektebetü'r-Risaleti'l-Hadîse.
- El-İsfahânî, İ. (1973a) *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*. Cilt 4/2. Irak: Müdiriyetü'-Sekafeti'l-Âmme.
- El-İsfahânî, İ. (1973b) *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*. Cilt 4/1. Matbaatü'l-Mecmeü'l-İrakî.
- El-İsfahânî, İ. (1999) *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr fi zikri fudalâi ehli horasan ve herât*. Tahran: Ayeneye Miras.
- El-İsfahânî, İ. (1900). *Kitabu tarihi devleti âli selçuk*. Mısır: Matbaatü'l-Mevsu'at.
- El-İsfahânî, İ. (1955). *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr kısmü'irakî*. Bağdat-Dimeşk: Matbaatü'l-Macmei'l-İlmî el-İrakî.
- El-Ömerî, Ş. (2010). *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâliki'l-emsâr*. Cilt 9-26. 1. bs. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye.
- En-Nüveyrî, Ş. (1423). *Nihayetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*. Cilt 23. Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiye.
- En-Nüveyrî, Ş. (2004). *Nihayetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*. Cilt 26. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye.
- Es-Safedî, İbn A. (2000). *Kitabü'l-vâfi bi'l-vefâyât*. Cilt 1-21. 1. bs. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî.
- Es-Seâlibî, Ebu M. (2006). *Tuhfetü'l-vüzerâ*. Beyrut: Ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsuât.
- Es-Sem'anî. (1988). *el-Ensâb*. Beyrut: Dârü'l-Cinân.
- Es-Sübkî, T. (1413). *Tabakâtü'ş-şâfiyyeti'l-kübrâ*. Hicr Li't-Tabaa ve'n-Neşr ve't-Tevzî.
- El-Ezdî, C. (1999). *Ahbâru'd-düveli'l-munkatia*. Cilt 2. İrbid: Dârü'l-Kindî.
- Ez-Zehbî. (2006). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Kahire: Dârü'l-Hadîs.
- Ez-Zehbî, Ş. (1985). *El-İber fi haber men gaber*. Cilt 2. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-İlmiye.
- Ez-Zehbî, Ş. (1994). *Târihü'l-islâm ve vefâyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. Cilt 34. Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî.
- Ez-Zehbî, Ş. (2003). *Târihü'l-islam ve vefayati'l-meşahir ve'l-a'lâm*. Cilt 10. 1. bs. Darü'l-Garbi'l-İslâmî.
- Ez-Ziriklî, H. (1085). *el-A'lâm*. Cilt. 1. Beyrut: Darü'l-İlim li'l-Melâyîn.

- Gabriel, A. (2014). *Şarki türkiye'de arkeolojik geziler*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Hatib el-Bağdâdî. (1417). *Târîhu bağdâd ve züyûlihi*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- El-Hemedânî, M. (2008). *Kitûn tarihiyyetün min kitâbi unvanü's-siyer*. Tunus: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.
- İbn Ebi'l-Heycâ, İ. (1993). *Tarihu ibn ebi'l-heycâ*. Feyyûm: Riyadü's-Salihin.
- İbn Haldûn, A. (2000). *Tarihu ibn haldûn*. Cilt 3-5. Beyrut: Darü'l-Fikir.
- İbn Hallikan, Ş. (1977). *Vefâyâtü'l-âyân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. Cilt 1-4. Beyrut: Darü's-Sadr.
- İbn Hallikan, Ş. (1978). *Vefâyâtü'l-âyân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. Cilt 5-6. Beyrut: Darü's-Sadr.
- İbn Kalanisi, Ebu Y. (1983). *Tarihu dimeş li ibn kalanisi*. ed. S. Zükar. Dimeşk: Daru Hissan.
- İbn Kesîr. (1988). *El-Bidâye ve'n-nihâye*. Daru İhyâi't-Türâs'il-Arabî.
- İbn Şeddâd. (1991). *El-A'lakü'l-hatîre fi zikri ümerai's-şam ve'l-cezîre*. Cilt 3/1. Dimeşk: Menşurat-ü-Vezaret'üs-Sekafe.
- İbn Tağriberdî, C. (1935). *En-Nücümü'z-zâhire fi mülûki'l-mısır ve'l-kâhire*. Cilt 4-5. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısriye.
- İbn Tiktaka. (1997). *el-Fahrî fi'l-âdâbi's-sultâniye ve'd-düveli'l-islâmiye*. Beyrut: Dârü'l-Kalemi'l-Arabî.
- İbnü'l-Adîm, K. (1996). *Zübdet'ül-halib min tarihi'l-haleb*. 1. bs. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Adîm, K. (t.y). *Buğyetü't-taleb fi tarihi haleb*. Cilt 1. Beyrut: Darü'l-Fikir.
- İbnü'l-Cevzî. (1992). *El-Muntazam fi-tarihi'l-mülük ve'l-ümem*. Cilt 15-17. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr, İ. (1980). *el-Lübâb fi tehzîbi'l-ensâb*. Beyrut: Dârü Sadr.
- İbnü'l-Esîr, İ. (1987). *El-Kamil fi't-tarih*. Cilt 8. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- İbnü'l-Esîr, İ. (t.y). *İslam tarihi el-kamil fi't-tarih tercümesi*. Cilt 7,8,9. İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü'l-Ezrak, A. (1959). *Tarihü'l-fârikî*. Kahire: Hey'etü'l 'Amme li Şuuni'l-Metabi'i'l-Emîriye.
- İbnü'l-Ezrak, A. (1990). *Mervânî kürtleri tarihi*. 2. bs. İstanbul: Koral Yayınevi.
- İbnü'l-Ezrak, A. (1990). *Mervânî kürtleri tarihi*. 2. bs. İstanbul: Koral Yayınevi.
- İbnü'l-Fuvatî, K. (1416). *Mecmeü'l-adâb fi mü'cemi'l-alkâb*. Cilt 2-5. Tahran: Müssetetü't-Tabâa ve'n-Neşr.
- İbnü'l-Fuvatî, K. (1962). *Telhîsu mu'cemi'l-âdâb fi mü'cemi'l-alkâb*. Cilt 4. Dimeşk: Matbaatü'l-Haşimiyye.
- İbnü'l-İmâd el-H. (1986). *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbari men zeheb*. Cilt 4-6. Beyrut-Dimeşk: Dar-ü İbn Kesîr.
- İbnü'l-Kıftî. (1970). *el-Muhammedûn mine's-şuarâ ve eşâruhüm*. Dârü'l-Yemâme.
- İbnü'l-Ümrânî. (2001). *El-İnbâ fi târihi'l-hulefâ*. Kahire: Dârü'l-Âfâki'l-Arabiyye.
- İbnü'l-Verdî, Z. (1996). *Tarihu ibni'l-verdî*. Cilt 1-2. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'n-Neccâr. (2004). *Zeylu tarihi bağdat*. Cilt 18. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Katip Çelebi. (1986). *Süllemü'l-vüsûl İla tabakâti'l-fühûl*. Cilt 2. Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabî.
- Konyar, B. (1936). *Diyarbakir kitabeleri*. Cilt 1,2. Ankara: Ulus Basımevi.
- Özaydın, A. (1992). "Benî Cehîr". *DİA* 5:447-49.

- Parla, C. (1990). “Türk İslam Şehri Olarak Diyarbakır”. Hacettepe Ün. Sosyal Bil. Ens. Yüksek L. T. Ankara.
- Sevim, A. (1989). *Biyografilerle selçuklular tarihi, ibnü'l-adîm augyetü't-taleb fî tarihi haleb (Seçmeler)*. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. (2013). *Mir'âtü'z-zaman fî tarihi'l-a'yan*. Cilt 1-21. Dimeşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiye.
- Es-Süyûtî, C. (1967). *Hüsnü'l-mahadire fî tarihi mısır ve'l-kahire*. Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Es-Süyûtî, C. (2013). *Târihi'l-hulefâ*. Beyrut: Dârü'l-Minhâc.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular tarihi ve türk-islâm medeniyeti*. 2. bs. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Urfalı Mateos. (2000). *Urfalı mateos vekayi-nâmesi (952-1136) ve papaz grigor'un zeyli (1136-1162)*. 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- El-Vatvât, C. (2008). *Gurerü'l-hasâisi'l-vazıha ve ureri'l-nekâidi'l-fâzıha*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye.
- Yaz, A. (2019). *Mervânî vezirleri*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Extended Abstract

In this study, the activities of the sons and grandchildren of Fahr al Dawlah İbn Cahir, who undertook important duties, especially as governor and vizier in the Seljuk and Abbasid states in the 11th and 12th centuries, were emphasized. Since various studies have been done about Fahr al Dawlah Mohammed ibn Cahir, it will be mentioned as much as it is relevant to our subject.

Fahr al Dawlah 's son Amid al Dawlah fulfilled important duties for the Seljuks and Abbasids, and came to the fore more than his other two brothers Zaim al Ruasa and al Kafi. His fate changed when he married the daughter of the mighty Seljuk vizier Nizam al Mulk in 1072. After this date, the Cahir family became untouchable with the support of the Seljuks and was able to overcome great difficulties.

Amid al Dawlah, who carried out the tasks assigned to him such as fulfilling some diplomatic duties between the Abbasids and the Seljuks, establishing condolences and job of asking girls for marriages until 1079, became the vizier of the Abbasid State and continued this duty until 1083. His father, Fahr al Dawlah, persuaded the Seljuk Sultan Malikshah, thanks to his donor Nizam al Mulk, and was appointed as the governor of Diyar Bakr with extraordinary powers. His father and brother Zaim al Ruasa besieged the Marwanid cities and destroyed the Marwanid State two years later. Amid al Dawlah also organized an operation to Mosul, the capital of the Ukaylids, who were allies of the Marwanids. The rich treasures of the Marwanids were sent to the Seljuk capital by the Cahir family.

Fahr al Dawlah was dismissed in 479 (1086-1087) on charges of embezzling the Marwanid treasures, but two years later, Diyar Rabia was given to him. Amid al Dawlah, on the other hand, obtained the governorship of Diyar Bakr in 1090 with the support of his father-in-law. The Cahir family reached the peak of its power after his father captured Diyar Rabia and Amid al Dawlah became the governor of Diyar Bakr. But months later, Fahr al Dawlah passed away and an important politician who left his mark on a period left his place to his sons. At the beginning of 1092, at the request of the caliph, Amîdüddevlé became the vizier of the Abbasid caliph.

The Abbasid caliph first recognized Mahmud, one of the sons of Malikshah, but a sermon was delivered in the name of Sultan Barkyaruk in Baghdad in 1094. After the death of Abbasid caliph al-Muqtadi, Amid al Dawlah played an active role in the process when al Mustazhir became the caliph. Amid al Dawlah successfully carried out the Abbasid viziership from this date until 1100. When the order of dismissal of Amid al Dawlah was given by Muayyid al Mulk, the vizier of the Seljuk Sultan Muhammad, the steps taken by Amid al Dawlah, who wanted to prevent this, worsened the situation and eventually he was arrested with his brothers. Amid al Dawlah's property was confiscated and they were accused of embezzlement while he was in Diyar Bakr and Diyar Rabia with his father. Amid al Dawlah, who was imprisoned in the caliphate palace for a while, died here.

Despite some negative evaluations, many historians praised Amid al Dawlah. Some of the poems written about Amid al Dawlah, which is said to have been praised by ten thousand poets with a hundred thousand couplets, have reached our day.

There is not much information available about Zaim al Ruasa, brother of Amid al Dawlah. He served in Divan al Zimam for the Abbasid State in 460 (1068) or 462, continued this duty for 14 years and was dismissed by the caliph al-Muqtadi. Zaim al Ruasa, who was seen with his father in the siege of Diyar Bakr in 476 (1083), captured the city of Amid two years later and took the Marwanid treasures to Isfahan. When Amid al Dawlah became a vizier, he stayed with him in Baghdad and was arrested with him in 493. He was released in 494 and went to Hillah where he stayed for 11 months. The Abbasid caliph brought Zaim al Ruasa from Hillah in 1103 and

appointed him as vizier with the nickname Kıvām al Din. It is understood that Zaim al Ruasa, who continued this duty until he was dismissed in 1106 or 1107, was appointed as vizier again in 1109. Although there are different rumors about the date of his death, it is also said that Zaim al Ruasa, who died in 1114, was the vizier of the Seljuk sultan Muhammad.

It is known that the Seljuk sultan married the daughter of Dubays, Emir of Hille, who was from Sheref Hatun, daughter of Amid al Dawlah, between 529 (1134-1135) or 532 (1138). Safariya Hatun went to the sultan to report her complaints and when her beauty became evident, she married the sultan.

Little is known about the childhood and later years of al Kafi Abul Barakat, the other son of Fahr al Dawlah. After Amid al Dawlah was appointed as the Abbasid vizier, he became the governor of Diyar Bakr. However, after a while, he was called by Malikshah and left his son Abul Hasan as his deputy. When he arrived in Mosul, he received the news of Malikshah's death and, according to our estimation, he returned to Meyyafarikin. The people of Meyyafarikin could not decide whom they would follow, and al-Kafi could not control them in this process. Al Kafi, who became the governor of Meyyafarikin in 484 and 485, was appointed as the vizier of the Seljuk Sultan Tutush while he was in Cazirah İbn Omar in 486. While no information was obtained about him in this process, it is seen that he was arrested with Amid al Dawlah in 493. The last record we have about al Kafi is on this date. There is some information about Ustad al Dar Nasih al Dawlah Hasan, son of al Kafi. It is understood that he carried out various activities between the years 516 and 530.

It seems that Nizam al Din Abu Nasr al Muzaffar from the Cahir family was appointed as a vizier in 1140-1141. It is said that he held this post until 541, 542 or 543, after which he was arrested. Nizam al Din, who is understood from the records of Sibt İbn al Cavzi to be the son of Zaim al Ruasa, died in 115. The vizier, who was interested in sciences, was especially interested in the science of hadith.

Apart from these, very little information is available about people whose names we have identified, such as Gares al Dawlah Zaîm ibn Cahir, who is mentioned as the vizier; Abul Hasan Ali ibn Muhammed ibn Muhammed Vadan al Mosuli, the son of Vizier Abu Mansur; Huseyin ibn Cahir, the Ustad al Dar of al Mustarshid; Abul Qasim Cahîr ibn Abu Nasr Abdullah ibn Hussein ibn Cahîr al Raisi; Nasr ibn Abdullah ibn Hüseyin ibn Cahîr al Reis al Acel Abul Farac.

There is an inscription dated 484 (1091-1092) in Amid showing the construction works of Amid al Dawlah on the walls. The inscription on behalf of al Kafi Abul Barakat is dated 485.